

HYLLUPPSTÄLLNING OCH ANVÄNDARBETEENDE I EN SKÖNLITTERÄR SAMLING

En fallstudie av Lunds stadsbibliotek

Anneli Malmgren

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet.
Handledare: Sten Vedi Biträdande handledare: Elsbeth Holmberg

BIVILs skriftserie 2002:22
ISSN 1401-2375

© Lunds universitet. Biblioteks- och informationsvetenskap 2002

Abstract

The aim of this thesis was to look closer into the shelf arrangement and user behavior in a fiction collection with the municipal library in Lund as an example. The purpose was to investigate to what extent the shelf arrangement in this library is adapted to the behavior of users when it comes to searching for and choosing fiction.

The study is mainly focused on the division between Hc- and Hce-classified books (Swedish fiction and fiction translated into Swedish), the special shelving of the publications of the last five years, and the genre categorization. The user behavior is primarily examined from the perspective of three search strategies; looking for a specific author or title, browsing within a genre or browsing without having a specific genre in mind. The study also deals with within which genres of fiction the users are searching and if they are looking for a book that is translated or not, new or older.

Through interviews with three of the librarians at the library in Lund it is demonstrated for which purpose the shelf arrangement was chosen and what picture the staff has of the user behavior. The strategy the users themselves say they apply when searching for fiction is revealed through a questionnaire which was filled out by 125 adult users. As a complement to the empirical investigation earlier research on the subject has been studied.

The result from the questionnaire shows that about 60% choose at least one book by author, 30% by genre and 49% by browsing. Most users did not care if the book was Swedish or translated into Swedish, new or older.

The basic findings was that the staff had tried and succeeded in adapting the shelf arrangement to the behavior of the users only to some extent. The thesis ends in some suggestions that could help make the fiction collection more available for users.

”A homely parallel is the inability of a lady to specify the exact colour, pattern, and the other details which her new saree (the coloured silk cloth worn by Indian ladies) should have. It is seldom that her husband can give her satisfaction if he is guided merely by her verbal instruction. On the other hand, the moment the shopkeeper spreads out an assortment of coloured sarees before her, the lady is able to pick out her choice to her full satisfaction without any loss of time.”

(S. R. Ranganathan on browsing)

Innehåll

1. Introduktion.....	1
1.1 Bakgrund: presentation av Lunds stadsbibliotek.....	1
1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar.....	2
1.3 Metod	3
1.31 E-postenkäten	3
1.32 Bibliotekarieintervjuerna.....	4
1.33 Användarenkäten	4
1.4 Definitioner.....	6
2. Litteraturgenomgång.....	7
2.1 Teorier kring hylluppställning och användarbeteende	7
2.2 Svenska biblioteksprojekt.....	10
2.21 Kampenprojektet.....	10
2.22 Gök-projektet	10
2.3 Det tredelade biblioteket.....	11
2.4 Forskning om skönlitterär hylluppställning och användarbeteende	12
2.41 Hur väljer och söker användarna skönlitteratur?	13
2.42 Kategorisering av skönlitteratur.....	17
2.5 Sammanfattning av litteraturen.....	22
3. Undersökningsresultat.....	24
3.1 E-postfrågorna	24
3.2 Bibliotekarieintervjuerna	26
3.21 Syftet med hylluppställning och exponering.....	26
3.22 Bibliotekariernas bild av användarbeteendet.....	28
3.3 Användarenkäten	32
4. Analys & diskussion.....	38
4.1 Uppställningssystemet	38
4.11 Separationen av Hc- och Hce-klassificerade böcker	38
4.12 Utbrytningen av de senaste fem årens utgivning	39
4.13 Genreutbrytningarna	40
4.2 Det tredelade biblioteket som modell.....	41
4.3 Användarnas sökstrategier.....	42
4.4 Slutdiskussion och förslag.....	43
4.5 Sammanfattande slutsatser.....	45
5. Referenser.....	47

Bilaga 1: E-postfrågorna

Bilaga 2: Plan för bibliotekarieintervjuerna

Bilaga 3: Användarenkäten

Bilaga 4: Karta över den skönlitterära avdelningen på Lunds stadsbibliotek

1. Introduktion

För att användarna av en samling ska kunna hitta den information och de dokument de söker, krävs ett funktionellt återfinningssystem. När det gäller facklitteraturen finns det numera goda möjligheter att söka utifrån olika aspekter via datorkatalogerna. Skönlitteraturen däremot är än så länge i mindre utsträckning indexerad och kommer kanske alltid att vara svårare att beskriva i katalogform i och med sin komplexa karaktär. När man läser utifrån en i första hand "icke nytto-aspekt", vilket man får förmoda gäller skönlitteraturen i större utsträckning än facklitteraturen, handlar det kanske också till viss del om att upptäcka det man inte medvetet söker. Därför måste det även finnas en möjlighet för bibliotekarierna att presentera och exponera böcker som de av någon anledning tror kan vara intressanta och givande för användarna. Framför allt när det gäller skönlitteraturen fyller därför hylluppställningen en viktig funktion för att underlätta för användarna att hitta det de aktivt söker, samt på ett inspirerande sätt göra besökarna uppmärksamma på det som för dem tidigare varit okänt.

1.1 Bakgrund: presentation av Lunds stadsbibliotek

1999 genomförde man en stor omorganisation på Lunds stadsbibliotek. Under ca sex månader stängde man hela biblioteket för ombyggnad och planeringsarbete (se t.ex. *Med Greta Garbo på biblioteket* 1999). Omorganisationen innebar både en förändring av lokalerna, ett nytt sätt att arbeta samt även en möjlighet att tänka om när det gällde hylluppställningen.

Inför omorganisationen skrevs ett funktionsprogram där man bl.a. uttryckte att en satsning på skönlitteratur var viktig, och att man därför ville skapa en skönlitterär avdelning med egen informationsdisk (*Fördjupat funktionsprogram för Det Nya Biblioteket* 1998). Tidigare hade de H-klassificerade böckerna inte haft någon tydlig avdelning för sig utan varit placerade i SAB-ordning mellan G och I. Dock hade man sedan mitten av 1990-talet placerat Hc och Hce (dvs böcker på svenska i original respektive översatta från annat språk) tillsammans. De utbrytningar man hade bestod av deckare och science fiction-böcker, samt snabbblån (Enligt intervjuer med bibliotekarierna).

Den nya avdelningen ville man enligt *Utveckling av den nya servicepunkten Skön.* (1998) placera centralt och synligt för att underlätta impulslån. Den skulle heller inte omfatta för mycket för att kunna vara överblickbar. Det sägs här att servicepunkten ska: "[...] ge god service till människor som söker information om och hjälp med skönlitteratur, litteraturvetenskap och talböcker och på så vis stimulera intresset för dessa ämnen. Dessutom - tillhandahålla en miljö som underlättar detta." Man talar också om att det är viktigt att kunna erbjuda aktuella och nya böcker, och att framför allt dessa ska exponeras på ett attraktivt sätt. Det tredelade biblioteket (se kapitlet Litteraturgenomgång) nämns som en modell man vill tillämpa, men endast när det gäller Hc och Hce. Det betonas att skyltningen ska vara god och att det ska finnas genrelistor för att underlätta för de användare som själva vill "botanisera bland hyllorna".

Generellt talas de om att en hög grad av självbetjäning ska eftersträvas och att "Det Nya Biblioteket ska vara starkt kundorienterat" (*Fördjupat funktionsprogram för Det Nya Biblioteket* 1998).

När det gällde hylluppställningen valde man i och med omorganisationen att återigen separera Hc och Hce. Man placerade också de senaste fem årens

utgivning för sig och även dessa uppdelade på Hc respektive Hce. Lyriken fick ett eget litet "rum" och sorterades efter samma princip som romanerna, dvs Hc/Hce samt de senaste fem årens utgivning för sig. Deckare, science fiction och fantasy fick egna genrehyllor men här står Hc och Hce tillsammans. På Hc-avdelningen för böcker utgivna 1996 eller senare, har man också speciellt skyltat med debutanter. Det finns även en hylla med nyligen återlämnade böcker som inte hunnit sorteras ut på de vanliga hyllorna, men böckerna står även här placerad efter Hc/Hce samt de tre genrebrytningarna för sig. Man har dessutom olika typer av mer eller mindre tillfällig exponeringar. Dessa placeras direkt i hyllorna, på gavlarna eller på "boksnummer". Bl.a. skyltar man med de böcker som är aktuella i TV och radio, vissa författarskap samt speciella teman som "Ständiga följeslagare", "Arabiska röster", "Kärlek" m.m. Sedan några månader tillbaka syns alla icke tillfälliga placeringar (inklusive de senaste fem årens utgivning) även i datorkatalogen.

Då jag under våren 2001 arbetade några timmar i veckan på Lunds stadsbibliotek, bl.a. med att sätta upp böcker på den skönlitterära avdelningen, blev jag något fundersam över hylluppställningen på denna avdelning. För mig framstod den som ovanlig samt i viss mån svår att orientera sig i. Jag upplevde även att många användare verkade förvirrade och hade problem med att hitta det de sökte. Dessa erfarenheter gjorde mig både nyfiken på vad bibliotekarierna avsett med hylluppställningen samt hur användarbeteendet ser ut när det gäller att välja och söka skönlitteratur.

1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka i vilken utsträckning hylluppställningen på den skönlitterära avdelningen på Lunds stadsbibliotek är anpassad efter användarnas beteende när det gäller att söka och välja skönlitteratur.

De *frågeställningar* jag vill belysa är i första hand:

- I vilket syfte och med vilka utgångspunkter har bibliotekarierna valt hylluppställningen? Utgår man i första hand från användarnas behov och beteende, eller vill man påverka användarna genom att t.ex. lyfta fram viss litteratur? Har man tagit intryck från något teoretiskt material eller modellbibliotek?
- Stämmer bibliotekariernas bild av användarnas beteende överens med verkligheten, när det gäller hur man väljer och letar efter skönlitteratur? Dvs; vilka sökstrategier tror bibliotekarierna att användarna tillämpar och hur gör användarna enligt dem själva?

Jag har valt att *avgränsa* undersökningsområdet till skönlitteratur skriven på svenska eller översatt till svenska, då det i första hand är när det gäller dessa böcker som Lunds stadsbibliotek har valt en annorlunda uppställning. Framför allt berör undersökningen prosa och i viss mån lyrik, i vanlig tryckt bokform. Talböckerna samt kassetböcker lämnas utanför då deras uppställning skiljer sig till stor del. Den population som jag i min användarundersökning är intresserad av är personer över 16 år som letar efter skönlitteratur (inom ovan nämnda avgränsning) på Lunds stadsbibliotek. Åldersgränsen är vald utifrån när man på biblioteket anses berättigad till "vuxen-lånekort".

1.3 Metod

I avsikt att skaffa mig bakgrundskunskap om Lunds stadsbibliotek, och framför allt den skönlitterära avdelningen, har jag tagit del av ett urval dokument av biblioteket producerade eller initierade. För att kunna sätta in den skönlitterära hylluppställningen på Lunds stadsbibliotek i ett större sammanhang har jag även genomfört litteraturstudier rörande den tidigare forskningen när det gäller hylluppställning och användarbeteende. Detta beskrivs närmare i kapitlet Litteraturgenomgång.

När det gäller den empiriska delen av min uppsats har jag valt en blandning av kvalitativ och kvantitativ metod. Den kvalitativa delen består av intervjuer med bibliotekarierna, och den kvantitativa av en enkätundersökning riktad mot användarna samt en kort e-postenkät till ett antal bibliotek i Sverige.

Fördelen med intervjumetoden är att både intervjuare och respondent har möjlighet att fråga om det är något som är otydligt och därigenom minska risken för missförstånd. Intervjuaren kan också genom följdfrågor få mer djupgående svar. Dock är interaktionen större än vid skriftliga enkäter vilket innebär att respondenten i viss mån påverkas av hans eller hennes intryck av intervjuarens förhållningssätt och person. Vid denna undersökning tycktes ett par av intervjupersonerna utgå ifrån att jag var kritisk till hylluppställningen, och de intog därför i viss utsträckning en försvarsställning. Samtidigt var jag inte helt obekant för dem sedan tidigare och de verkade därför, eller av andra anledningar, förhålla sig ganska avslappnade och positivt inställda till intervjusituationen.

Att använda enkäter för att ta reda på hur användarna gör när de söker och väljer skönlitteratur, gör det möjligt att få in uppgifter från ett större antal personer utan att det blir alltför tidskrävande. Det finns dock alltid stora risker med denna metod då respondenterna kan tolka frågorna annorlunda än vad som var avsett, och eventuellt har för bråttom för att tänka igenom svaren ordentligt. Då jag alltid fanns i närheten när användarna i denna undersökning fyllde i enkäterna hade de möjlighet att fråga om det var något som var oklart, vilket jag också uppmuntrade. Trots detta kvarstår problemen med denna metod vad gäller riskerna för slarv och missförstånd.

1.31 E-postenkäten

För att få en uppfattning om hur vanlig/ovanlig Lunds stadsbiblioteks modell är när det gäller den skönlitterära hylluppställningen frågade jag ett antal bibliotek i Sverige om hur det ser ut hos dem. Jag skickade ut några korta frågor angående den skönlitterära hylluppställningen till 58 bibliotek i Sverige via e-post (se bilaga nr.1). Urvalet gjorde jag genom att välja var femte huvudbibliotek i den alfabetiska förteckningen över folkbibliotek i BTJ:s bibliotekskalender 2001. De få bibliotek där e-postadress ej var utsatt hoppade jag över. Detta skulle kunna innebära en viss snedfördelning på bekostnad av mindre bibliotek men jag bedömer inte detta som avgörande för mitt resultat.

Denna del av undersökningen är mer att betrakta som en förstudie för att sätta in Lunds Stadsbibliotek i ett större sammanhang. Därför kommer resultatet av den inte i någon större utsträckning att analyseras i Analys och diskussionskapitlet utan i första hand presenteras och i viss mån tolkas under rubriken Undersökningsresultat.

1.32 Bibliotekarieintervjuerna

Tre bibliotekarier på Lunds stadsbibliotek har intervjuats. Två av dessa personer ingick i det skönlitterära teamet redan från starten vid omorganisationen, vilket innebär att de har varit med vid diskussioner och beslut inför den nuvarande hylluppställningen. Den tredje intervjupersonen har kommit in i teamet senare. Dessa intervjuer syftade till att få information om vad man diskuterat och med vilka utgångspunkter man tagit beslutet om den nya hylluppställningen. Jag ville också få veta vilken uppfattning bibliotekarierna har om användarnas beteende när det gäller att välja och söka efter skönlitteratur. Intervjuerna gjordes på biblioteket och tog ca 45 minuter var. Formen för intervjun var ostrukturerad, dvs att frågorna var öppna men ställdes någorlunda systematiskt. I huvudsak fick respondenterna samma frågor men de modifierades något med utgångspunkt i om intervjupersonen varit med vid beslutsprocessen när det gäller hylluppställningen eller inte. Jag använde vid alla tre tillfällen bandspelare och har sedan skrivit ut intervjuerna. De kommer dock inte att presenteras i sin helhet.

1.33 Användarenkäten

För att undersöka användarnas beteende när det gäller att välja och leta efter skönlitteratur gjordes en enkätundersökning. Det jag ville ta reda på var hur de tänker när de kommer till biblioteket, dvs hur pass säkra de är på vad de ska leta efter redan när de anländer till den skönlitterära avdelningen. Det jag huvudsakligen undrade var om de flesta i första hand kommer för att leta efter en specifik titel eller författare, eller om det vanligaste är att endast söka efter en "bra bok". Intressant var också om man söker inom en viss genre och i sådant fall vilken. En annan fråga var i vilken utsträckning användarna bryr sig om ifall boken är på svenska i original eller översatt från något annat språk, samt vilken betydelse bokens utgivningsår har. För att kunna se om det eventuellt finns några skillnader i beteendet utifrån ålder, kön, utbildning eller sysselsättning ingick det även frågor om detta.

För att få ett bra urval delades fyra dagar (tre vardagar och en lördag) in i heltimmar och sedan drogs slumpmässigt åtta timmar bland dessa. Under dessa åtta timmar cirkulerade jag på den skönlitterära avdelningen och delade ut enkäten till alla som befann sig där under den tiden. Innan jag delade ut enkäten frågade jag personen om han/hon var där för att leta efter skönlitteratur. Jag hoppade över personer som mycket tydligt inte ingick i min population, dvs de under 16 år, de som endast var där för att utnyttja läsplatserna för att läsa annat än skönlitteratur och de som endast letade efter litteraturvetenskapliga böcker. Eftersom avdelningen är väl överblickbar och jag hela tiden förflyttade mig fram och tillbaka tror jag att jag endast kan ha missat någon enstaka som förflyttade sig väldigt snabbt genom avdelningen. Det bortfallet bedöms dock som ytterst litet.

Totalt delades 136 enkäter ut, vilket är samma antal enkäter som kom tillbaka ifyllda. Av dessa visade det sig dock genom enkätsvaren att åtta stycken endast sökte skönlitteratur på något annat språk än svenska samt att tre stycken endast sökte kassetböcker. Då dessa inte ingår i min population kom mitt urval att bestå av 125 personer.

Av de tillfrågade som ingick i populationen (dvs. som var över 16 år och som var på avdelningen för att söka efter skönlitteratur) var det 27 personer som inte ville eller hade möjlighet att delta. (Jag vet dock inte med säkerhet att de sökte svensk skönlitteratur i tryckt form.) Det externa bortfallet bestod alltså av ca 17,8%.

Jag antecknade kön samt uppskattad ålder på de som avböjde. De fördelade sig enligt följande:

Tabell 1. Det externa bortfallets fördelning avseende kön och ålder

	Män	Kvinnor
16-35 år	2	4
36-55 år	5	5
56-år	3	8

Innan jag genomförde enkätundersökningen gjordes en miniundersökning där jag delade ut enkäten till tio personer, både vanliga biblioteksbesökande samt personer i min bekantskapskrets. Detta för att testa enkätens utförande samt få synpunkter på den. Utifrån detta gjordes vissa förändringar.

1.4 Definitioner

Browsing är ett centralt begrepp i min undersökning och bör därför definieras. Man skulle kunna översätta det med "att söka av hyllorna utan att på förhand veta specifikt vilken bok man söker" men då detta är en något otymplig formulering har jag valt att i brist på bättre använda mig av det engelska ordet browsing samt även i böjningen "att browsa". Dock finns det något varierande definitioner av termen i litteraturen. Saarti (1992) antyder att det han avser med browsing är när man inte först sökt i katalogen. Jag anser dock att man inte nödvändigtvis browsar då man går direkt till hyllorna om man på förhand vet vilken titel eller författare man söker.

Spiller (1980) däremot anser att man browsar fullt ut endast om man väljer en bok vars titel eller författare inte igenkänns när man av söker hyllorna.

Den definition jag kommer använda mig av är i princip densamma som Bakers (1988 s. 366): "When browsing, a patron directly approaches the shelf to find some nonspecific item (a 'good book') to satisfy an information need". Jag har dock inte ställt frågan till användarna om de "browsar", då jag trodde att det var en för otydlig term. Istället har jag tolkat det som att de som inte söker något specifikt använder sig av denna metod. Man skulle dock kunna tänka sig att de frågar bibliotekarien om boktips alternativt söker i katalogen och sedan söker upp exakt den titel på hyllan. Detta skulle ju innebära att de inte på förhand visste vad de sökte men att de ändå inte valde bok genom att söka av hyllorna. Min undersökning visar att ingen av respondenterna anlitar bibliotekarien för att få boktips, och då skönlitteraturen på Lunds stadsbibliotek inte är indexerad i någon stor utsträckning vore det svårt att söka en titel via katalogen om man bara vill ha "en bra bok". Därför anser jag att jag kan benämna den metod som de använder som inte på förhand vet vad de söker, för browsing.

Genre är en term som kan användas på många olika nivåer inom skönlitteraturen. Jag använder genre endast i betydelsen "den skönlitterära prosans underavdelningar" (se Sahlén 1996). Exempel på detta är deckare, fantasy och historisk roman.

I litteraturen används omväxlande **hyllklassificering, genreindelning och kategorisering** för att benämna i princip samma sak, dvs att man delar upp skönlitteraturen, vanligtvis utifrån innehåll. Kategorisering behöver dock inte innebära att sorteringskriteriet är just bokens genre. Jag kommer att använda denna något vidare betydelse i min analys. (Dvs att kategorisering betyder *någon form* av gruppering.) Saarti (1997) skriver: "The aim of shelf classification is to divide a larger stock into smaller units", "Shelf classification helps that part of our clients that is looking after 'good books to read'. Shelf classification provide the broader context within which one can look after those good books."

Det finns många alternativa benämningar på de som på något sätt använder sig av biblioteket, och i den litteratur jag har tagit del av samt i de intervjuer jag har gjort väljer man att kalla dem olika saker. Jag kommer för variationens skull använda mig av tre av de vanligaste benämningarna synonymt; **låntagare, användare och besökare**.

2. Litteraturgenomgång

Det finns en hel del forskning om hylluppställning när det gäller facklitteraturen, om utbrytningar ur SAB-systemet m.m. Däremot är det mindre skrivet kring skönlitterär hylluppställningen. Det man eventuellt behandlar är genreutbrytningar. Då det finns mycket lite forskning som berör svenska förhållanden saknas naturligt nog en diskussion kring separation av Hc- och Hce-klassificerade böcker. När det gäller att placera de mest aktuella böckerna för sig ingår detta delvis i den tyska biblioteksmodellen "Det tredelade biblioteket" (presenteras nedan). Varianten som används på Lunds stadsbibliotek, där man har speciella hyllor för de senaste fem årens utgivning finns dock inte beskriven i något av det material jag hittat.

Om användarnas beteende när det söker och väljer skönlitteratur har man gjort en del undersökningar, men ofta handlar dessa om huruvida man söker "seriös" litteratur kontra "förströelselitteratur". Detta är inget jag kommer fokusera på. Däremot är forskningen kring browsing som sökstrategi relevant för min undersökning.

Jag kommer i följande avsnitt att presentera den litteratur och forskning jag har tagit del av och som på ett eller annat sätt stöder och ökar förståelsen för min undersökning. Först redovisas den teoretiska litteratur som behandlar hylluppställning och användarbeteende i mer generella termer, dvs inte endast när det gäller skönlitteratur. Sedan presenteras ett par svenska biblioteksprojekt som inneburit förändringar av hylluppställningen, samt en tysk biblioteksmodell som fungerat som inspiration för ett av dessa projekt. Därefter sammanfattas den forskning som bedrivits specifikt om skönlitterär hylluppställning samt användarbeteendet i förhållande till detta. Jag går alltså från det mer generella till det specifika, samt också i viss mån från ett internationellt perspektiv till ett svenskt. Inom varje del presenteras även vanligtvis den äldre forskningen först för att sedan leda fram till den nyare.

2.1 Teorier kring hylluppställning och användarbeteende

Jennifer Rowley (1992) diskuterar i *Organizing Knowledge* hylluppställning i mer allmän bemärkelse och utifrån hur funktionellt det är att söka information genom att leta i hyllorna. Hon menar att det i öppna samlingar där användarna

själva ska leta fram sitt material är viktigt att hylluppställningen är "självförklarande". Man bör också ha ett system som överensstämmer med det sätt användarna är vana vid att söka dokument på.

När man organiserar samlingarna fysiskt måste man enligt Rowley ta hänsyn till två faktorer. Graden av användarvänlighet och "biblioteksvänlighet". Vanligtvis är det viktigast att ta hänsyn till användarna, men ibland kan dokumenten behöva systematiseras utifrån hur mycket yta som finns till förfogande eller vad som är bäst anpassat efter de andra biblioteksfunktionerna. De kriterier man behöver sortera dokumenten utifrån kan därför vara av olika art, vissa mer användarorienterade och andra mer "biblioteks-praktiska".

Då Rowley anser att det är vanligt att man använder hylluppställningen som hjälp vid informationssökning, kan gruppering av dokumenten utifrån egenskaper som ämne, ålder eller författare underlätta för användarna att browsa, dvs inte endast söka efter en specifik bok eller annat material. Det kan även, t.ex. ur andra praktiska hänseenden, vara funktionellt att placera materialet utifrån fysisk form, typen av information som dokumenten innehåller, användarnivå samt hur mycket och på vilket sätt samlingen används. Vissa av dessa faktorer används för att gruppera dokument medan andra är till för att bestämma ordningen inom en grupp. Att man gärna organiserar skönlitteratur utifrån författare, periodika utifrån titel och facklitteratur utifrån ämne beror på att man ofta söker dessa typer av dokument på det sättet. Skönlitteratur bedöms t.ex. vanligtvis utifrån sin stil och form vilket författarnamnet ofta representerar.

Den nackdel Rowley kan se när det gäller att browsa för att söka information är i första hand att varje dokument endast kan återfinnas på ett ställe (om man inte har fler exemplar), vilket gör att man inte kan söka det utifrån olika kriterier. Är dokumenten t.ex. uppställda utifrån ämne hittar man inte boken om man endast vet namnet på författaren. Varje dokument kan även endast placeras i en kategori vad gäller varje karaktäristika. Det kan t.ex. bara sorteras under *en* ämneskategori, eller under *en* författare. Ett annat problem vid browsing är att man endast kan hitta det som står på hyllorna för tillfället. Det som är utlånat, används inom biblioteket eller är placerat i magasin blir inte synligt. Många av de som browsar är dock endast intresserade av det som är direkt tillgängligt, dvs det som står på hyllorna.

Katalogen har däremot inte dessa begränsningar och fungerar därför som ett bra komplement. I många fall kan det dock vara lättare att bedöma ett dokument när man har det i sin hand. Det fysiska exemplaret säger ofta mer om dokumentet än vad man kan få reda på från en katalog.

På folkbibliotek har man bl.a. provat "reader interest arrangements", vilket innebär att man organiserar samlingen utifrån ämneskategorier som ofta är bredare och annorlunda än de vanliga klassifikationssystemens. Vanligtvis väljer man dessa ämnen lokalt utifrån vad som passar just det bibliotekets användare, och det handlar oftast om fritidsintressen. Rowley menar att problemet med alternativa hylluppställningar är att dessa inte tillgodoser behovet av att varje dokument har en unik plats i samlingen så att man kan hitta den, inte bara genom browsing, utan även när man söker ett specifikt dokument.

Rowleys slutsats är: "Although document arrangement has limitations, it is important not to forget its popularity, and therefore to attempt to make document arrangement as effective as possible as a document retrieval device. Guiding is important in enhancing the effectiveness of document arrangement." (Rowley 1992 s. 475)

Ranganathan (1967) skriver i *Prolegomena to Library Classification* om bl.a. hylluppställning utifrån sina fem bibliotekslagor (*Books are for use, Every reader his book, Every book its reader, Save the time of the reader samt Library is a growing organism*). I huvudsak behandlar han facklitteratur och menar att man i första hand söker dessa böcker utifrån ämne och inte författare och att de därför följdriktigt bör placeras ämnesvis. Skönlitteraturen nämner han som ett undantag. Inom varje ämne vill han sortera dokumenten utifrån språk och när de publicerades. Han betonar också att det är viktigt att man ska kunna hitta det man söker oavsett bibliotekets storlek och hur fort samlingen växer.

När det gäller att söka en specifik bok kontra att browsa säger Ranganathan att i det första fallet, om man vet exakt vilken titel eller författare man söker, kan man använda datorn för att snabbt få svar på var man hittar boken. Det är då ingen bedömning inblandad. Men han anser att många användare inte alltid kan söka dokumentet utifrån dessa kriterier utan att man istället helst söker utifrån ämne (han talar här i första hand om facklitteratur), vilket inte alltid är lätt att exakt precisera eller formulera. Därför är det nödvändigt med en möjlighet till browsing, via katalog eller hyllorna.

Jens Thorhauge skriver i artikeln "Luk op for skønlitteraturen: om formidling i folkebiblioteker" i antologin *Litteratursociologi* (1995) att han anser att uppställningssystemet och exponeringen är en viktig del av litteraturförmedlingen. I och med att bibliotekens samlingar växer ökar också behovet av att använda sig av fler sätt att föra ut litteraturen. Han menar att boksamlingarna ofta framstår för användarna som en "grå masse af bogrygge" (s. 104) och att det är svårt att orientera sig bland dem. Om man är van vid systemet så kanske man kan hitta det man söker, men det är svårare för dem som väljer bok utifrån t.ex. omslag och baksidestext.

För att underlätta kan man då i större bibliotek bryta ut vissa genrer inom skönlitteraturen, som t.ex. deckare och science fiction. Det kan dock uppstå problem om man inte har något funktionellt system för att hitta litteraturen. I större samlingar anser han därför att merparten av materialet bör placeras i traditionell alfabetisk ordning. Han nämner även alternativet att märka bokryggarna för att urskilja en viss genre. Enligt honom anser vissa dock att genreuppdelningen gör att användarna endast läser böcker i en och samma genre och inte utvecklas i sin litterära smak. Thorhauge menar att från ett litteraturvetenskapligt perspektiv så är det endast den "enklare" litteraturen som låter sig indelas på detta sätt då den "goda" litteraturen är mer komplex och innehåller för många aspekter för att kunna sägas höra till en viss genre av typen "kärleksroman" t.ex.

Thorhauge anser att man både bör tillhandahålla den mest efterfrågade litteraturen, men även påvisa att det finns alternativ. "På den ene side skal der være signaler til brugeren om, at biblioteket også er et sted for ham. Det kan gøres ved at vise noget kendt. På den anden side skal biblioteket også gerne åbne for noget nyt og dermed bidrage til at udvide brugernes verden" (ibid s. 109). Han säger att han inte tror på en neutral förmedling av skönlitteratur, dvs en ovilja att påtvinga användarna synpunkter och därför endast presentera litteraturen i traditionell hylluppställning. Tvärtom anser han att skönlitterär förmedling måste vara subjektiv, personlig och engagerad men därför heller inte ensidig utan låta olika åsikter och uttryck komma till tals.

2.2 Svenska biblioteksprojekt

2.21 Kampenprojektet

Hösten 1988 startades ett projekt som kom att kallas Kampen mot de räta linjernas tyranni, eller Kampenprojektet. Tidigare samma år hade Marianne Hjort-Lorenzen föreläst för barnbibliotekskonsulenter på länsbiblioteken på Bibliotekshögskolan. Föreläsningen handlade om att det var viktigt att se över vissa regler och rutiner inom folkbiblioteksverksamheten och att i större utsträckning försöka se på biblioteket med låntagarnas ögon. Projektet initierades av Birgitta Ahlén (Uppsala), Birgitta Kindenberg (Örebro) samt Lene Dalgaard (Gävle) och innebar att ett antal kommuner skulle sam-arbeta och med länsbiblioteken hjälp genomföra ett förändringsarbete. Ca 20 kommuner anmälde intresse och man fick pengar av Statens kulturråd för att finansiera en seminarieriserie. Projektet utvecklades till att inte bara beröra barnverksamheten. För många av de deltagande biblioteken innebar projektet att man bl.a. arbetade med att förändra biblioteksrummet, göra medierna mer tillgängliga samt att exponera dem bättre. Vissa placerade böckerna efter genre istället för strikt efter klassifikationssystemet och andra gjorde endast mindre ommöbleringar eller tillfälliga utställningar. Det konkreta projektet avslutades våren 1992 med ett seminarium i Köpenhamn (Ahlén, 1993).

2.22 Gök-projektet

Med start i början av 1990-talet genomfördes ett annat och i viss mån liknande projekt på tre svenska folkbibliotek som bl.a. berörde hylluppställningen och exponeringen av beståndet. Projektet benämndes GÖK-projektet efter de tre deltagande städerna; Göteborg, Örnsköldsvik samt Kalmar. I Göteborg kom det dock endast att beröra Linnéstadens bibliotek. En av huvudtankarna var att man skulle utgå i större utsträckning från användarna när det gällde hela bibliotekets organisation.

Jan Herstad, kulturchef i Kalmar, ansåg att många bibliotek i Sverige hade brister på flera punkter. Hans invändningar handlade bl.a. om att det var vanligt med en uppfostrande inställning när det gäller användarnas inställning till litteratur, att man inte till fullo insåg exponeringens betydelse, att man hade svårt att frångå SAB-systemet när det gäller hylluppställningen samt att man använde sig för mycket av den traditionella hyllan som utlåningsmöbel (Bergqvist & Herstad 1992).

Om planeringen av det nya huvudbiblioteket i Örnsköldsvik skriver bl.a. Anna Christina Rutqvist, dåvarande bibliotekschef, i *Gör det lätt för låntagaren!* (1991). Hon anser att man borde förenkla för låntagarna genom mediernas exponering. Personalen på Örnsköldsviks bibliotek upplevde att många besökare blev förvirrade och hade svårt att orientera sig bland så många böcker, och därför behövde hjälp när de skulle välja. Detta gällde framför allt de låntagare som bara ville ha en "bra" bok utan att i förväg veta vilken författare eller titel man sökte. Rutqvist menar också att det är viktigt att kunna visa låntagarna vilka böcker som lånas mycket, dvs att dagens återlämnade böcker bör vara synliga på något sätt. "De bör finnas i närheten av den plats där de är permanent placerade och ändå attraktivt, så att de blir föremål för impulsån" (s. 11). I deras fall föreslås att placera böckerna på gavelhyllor vid respektive signum innan de sorteras in i hyllorna. För att testa idéerna man fått från Det tredelade biblioteket (se nedan) byggde man upp ett "provrum" mitt i det vanliga biblioteket. Här placerades böckerna genrevis, t.ex. under rubriker som "kärlek",

"spänning", "krig och släktromaner", "deckare" samt "science fiction". Även en del facklitteratur grupperades inom ämnesområden som "kropp och själ" och "hus och hem". Genremärkningarna syntes både på boken och i katalogen. I denna del var det tänkt att böckerna bara skulle stå i cirka två år och sedan flyttas tillbaka till den vanliga hylluppställningen men behålla sin ryggetikett.

I sin magisteruppsats om GÖK-projektet skriver Sofia Malmberg (1996) att en av utgångspunkterna på *Linnéstadens* bibliotek var: "Att mediabeståndet, som högst skall bestå av 30 000 volymer, skall exponeras samt grupperas på ett för brukarna lättillgängligt och inspirerande sätt" (s. 64). Man bestämde sig för att frångå det traditionella SAB-systemet för att underlätta för låntagarna. Christina Persson (bibliotekschef) menar att Linnéstaden har ovanligt många användare som är vana vid bibliotekssystemet (39% - i hela Sverige ca 10%) Dessa kan känna sig förvirrade när man frångår systemet. Men fortfarande är det fler som är ovana, och hon anser därför att man i första hand ska anpassa sig efter dem. Man valde också att se hyllorna som utlåningsmöbel istället för förvaringsplats vilket bl.a. innebar att många böcker placerades med framsidan utåt. Malmberg skriver också: "Med GÖK-projektet har man bl.a. velat skapa en diskussion om vem biblioteket verkligen är till för och vem det ägs av" (ibid s.118). Hon anser att det är först på senare tid som brukarna har blivit en grupp som man på allvar tar hänsyn till. Trenden är att de får större och större inflytande. I och med GÖK-projektet ville man öka deras ansvar och ge dem ett större förtroende. Ett motsatt argument kan vara att användarna inte är lika insatta i biblioteksverksamheten och kanske har ett mer kortsiktigt perspektiv.

I *Kalmar* innebar GÖK-projektet bl.a. att man genomförde nya inrednings- och skyltningsidéer. Dessa bestod i att man köpte in snedställda och hjulförsedda hyllor för att kunna exponera böckerna på ett mer attraktivt sätt. Dessutom ville man att det skulle bli lättare för användarna att hitta och underlätta personalens arbete. Man kom i Kalmar att tillämpa idéerna om det tredelade biblioteket (se nedan) genom att de mest attraktiva böckerna placerades närmast entrén och de mindre efterfrågade längre in i biblioteket (Malmberg 1996).

2.3 Det tredelade biblioteket

Gök-projektet inspirerades av ett studieresa 1990 till Güthersloh i Tyskland där man sedan 1984 arbetade med en ny modell som kallas Det tredelade biblioteket. Modellen bygger på att man delar in biblioteket i tre zoner. Den första zonen, som besökare först möter i anslutning till entrén, är uppbyggd som en "marknadsplats". Här är det aktuella och mest efterfrågade materialet placerat. Böcker och annan media, både skön- och facklitteratur, är sammanfört och man har grupperat dem utifrån intresseområden. Det ska också vara exponerat på ett attraktivt sätt vilket t.ex. kan innebära att man placerar böckerna med framsidan utåt istället för att låta besökarna mötas av en massiv rad av bokryggar (Bergqvist & Herstad 1992 & 1993 samt Thorhauge 1995). Ørom och Thorhauge (1986) från Biblioteksskolen i Aalborg menar att ett välgjort "marknads-område" innehåller 10% av beståndet och står för 20% av utlånen.

Bibliotekets andra zon innehåller den större delen av beståndet. Här har man en mer traditionell uppställning utifrån ett klassifikationssystem och skönlitteraturen är uppställd alfabetiskt. För att visa till vilken genre boken hör använder man sig av ryggetiketter. Olika typer av media är dock även här placerade tillsammans. Man är noga med att exponera böckerna på ett attraktivt sätt genom t.ex. typen av hyllor (ibid).

Den tredje zonen utgörs av magasinet, gärna öppet i så stor utsträckning som möjligt. Här placeras de material som är minst använda. (Bergqvist & Herstad 1992 & 1993)

Utgångspunkten för modellen Det tredelade biblioteket är att ställa den ovane användaren i centrum, utan att försvåra för den vane. Herstad skriver att man i Sverige tidigare till stor del utgått från personalen och de vana användarna. Han refererar till Sören Lind (bibliotekschef för biblioteket i Otterup¹ på Fyn) som även han anser att biblioteken ofta är strukturerade efter de som är vana biblioteksanvändare, vilka enligt honom bara utgör 10% av befolkningen. Lind menar att de största grupperna är de ovana som inte besöker biblioteket (45%) och de "förvirrade" som besöker biblioteket och hittar slumpvis (45%). För att underlätta för den senare gruppen krävs enligt Lind bl.a. ändrad indelning av samlingarna samt ändrad exponering. (Bergqvist & Herstad 1992)

Ørom och Thorhauge (1986) skriver att biblioteksanvändarna kräver både att biblioteket skall tillhandahålla det de behöver, vilken innebär stora samlingar, och samtidigt att dessa samlingar ska vara lätta att orientera sig i. De problem de kan se med Det tredelade biblioteket är bristen på överblickbarhet samt svårigheter vad gäller att hitta en specifik bok. Dock har en undersökning visat att endast 6% av användarna upplevde att det blev svårare att orientera sig, medan 2/3 tyckte att det blev lättare.

Jens Thorhauge skriver också i antologin Litteratursociologi (1995) att man genom modellen med Det tredelade biblioteket utgår bl.a. från att klassifikationssystemen är funktionella som söksystem men inte som uppställnings- och förmedlingssystem. Ett av huvudsyftena är att lyfta fram den litteratur som annars lätt försvinner i klassifikations-systemet, dvs. skönlitteraturen. Det finns också en tanke att man genom den "populära" skönlitteratur, dvs den som folk känner till och på sätt och vis hittar till av sig själva, även kan uppmärksamma användarna på äldre skönlitteratur samt relaterad facklitteratur genom att placera dem sida vid sida. Man tror att skönlitteraturen får användarna att bli nyfikna på att läsa mer, och då litteratur som behandlar samma ämne, och inte nödvändigtvis litteratur av författare som börjar på samma bokstav (vilket blir fallet i en rent alfabetisk uppställning).

Margareta Strandberg från Örnsköldsviks bibliotek exemplifierar i *Gör det lätt för låntagaren!* (1991) några av invändningarna som framkommit mot modellen Det tredelade biblioteket. Förutom de invändningar som Ørom och Thorhauge nämnde angående att det kan vara svårt att lokalisera specifika böcker, så menar hon att det dessutom kan vara problematiskt att veta till vilken ämne en viss bok hör och att det finns en risk att man köper in fler av de efterfrågade böckerna vilket kan leda till minskning av beståndets bredd.

2.4 Forskning om skönlitterär hylluppställning och användarbeteende

När det gäller forskning om skönlitterär hylluppställning och i förhållande till användarbeteendet handlar det till stor del om kategorisering, hyllklassificering eller genreuppställning. Dessa tre benämningar innebär i princip samma sak, dvs att man grupperar skönlitteraturen utifrån dess innehåll. Många diskuterar också detta utifrån två huvudgrupper dvs. den seriösa skönlitteraturen och

¹ Detta bibliotek var tillsammans med biblioteket i Fredrikshavn en föregångare i Danmark vad gäller Det tredelade biblioteket

förströelselitteraturen. Just denna uppdelning kommer jag inte fördjupa mig i här.

Hur användarna gör när de väljer och letar efter skönlitteratur kan ses utifrån två typer av tillvägagångssätt. Antingen vet man exakt vilken titel man söker, eller har en specifik författare i åtanke, eller så letar man mer eller mindre på "måfå" efter en "bra" bok genom att titta på hyllorna. Det senare benämns hädanefter i brist på ett bra svensk ord för "browsing", eller att man "browsar". Ofta utgår man dock ifrån att även de som browsar har en föreställning om vilken typ av bok de söker.

2.41 Hur väljer och söker användarna skönlitteratur?

David Spiller beskriver i en artikel från 1980 hur han genomfört en undersökning två år tidigare. Syftet var bl.a. att undersöka vilka typer av skönlitteratur som lånas, hur användarna väljer dem, vilka egenskaper hos böckerna som har betydelse för låntagarna samt även i vilken utsträckning man istället köper böcker.

Enligt Spiller består 60% av bibliotekets material av skönlitteratur och han menar att det därför är viktigt att man behandlar den på rätt sätt. Ofta saknas kunskap om låntagarbeteendet när det gäller denna litteratur.

Han och hans medarbetare utförde sammanlagt 500 intervjuer med användare på fyra olika bibliotek i Storbritannien. Inför undersökningen konstruerades en "modell" med 14 olika kategorier för skönlitteratur. Intervjuerna skedde när personerna återlämnade sina böcker och intervjuaren bedömde då på stället till vilken kategori boken hörde. Den allra vanligast kategorin var "Mysteries" (27%). Därefter kom "Romance" (12,5%) och "Historical Romance" (10,4%). Endast 1,4% lånade klassiker, vilket han delvis förklarar med att man är mer benägen att köpa den typen av litteratur.

För att undersöka hur användarna letade efter skönlitteratur delade han in de böcker låntagarna valt i två grupper: 1) Romaner där författaren eller titeln var känd för användaren i förväg eller igenkänd under sökandet på hyllorna och 2) romaner som var helt okända för användaren och helt valdes genom browsing. Utifrån böckerna som återlämnades vid undersökningstillfället valde 54% böcker enligt det första sättet och 46% genom browsing. När de fick svara på hur de vanligtvis gjorde svarade 35,9% av besökarna att de använde båda metoderna lika ofta. 11,2% respektive 22% svarade att de endast valde utifrån författare respektive oftast gjorde detta. 11,2% respektive 19,7% svarade att de endast valde utifrån browsing respektive oftast gjorde det. Om orsakerna till att användarna gjorde på det ena eller andra sättet skriver Spiller: "A 'browsing only' approach was often dictated by ignorance of what was published, or inability to remember author's names; a 'known authors only' approach by haste, or by the respondent's greater knowledge of the fiction scene. (Librarians, for instance, are probably least prone to browsing.)" (Spiller 1980 s. 245). Vissa svarade också att browsingen representerade valfrihet och medvetet ställningstagande mot litteraturkritikernas åsikter då man istället litade på sitt eget omdöme. Många hade även utvecklat avancerade browsingtekniker. Spiller är dock förvånad över att så många använder denna metod då tidsbrist och biblioteksbeståndet ofta medför problem för de som väljer litteratur genom att söka på hyllorna.

När det gällde hur man upptäcker nya författare svarade drygt hälften att de bl.a. fick tips av vänner. Hälften använde sig också av bokrecensioner i

tidningar. 26% svarade, utan att få det alternativet föreslaget, att de upptäckte nya författare när de browsade. De flesta användarna hade kanske fem till tio författarnamn i huvudet, om det inte hittade något av dessa författare på hyllorna så gick de över till att browsa istället. När de fick exemplifiera med några författarnamn var det ofta samma namn som nämndes. Spillers slutsatser av denna del av undersökningen är att det är viktigt att bibliotekarierna håller sig à jour med vad det skrivs om i medierna, då många får sina tips därifrån, samt att det krävs nya metoder för att "guida" bland skönlitterära författare.

Bland de som browsade fyllde bokens baksidestext en stor funktion. 78% svarade att denna hade betydelse när de valde skönlitteratur. Många klagade över att det inte alltid fanns en baksidestext på biblioteksböckerna och vissa lånade aldrig böcker som saknade detta. Bibliotekarier är oftast inte så förtjusta i dessa korta sammanfattande texter direkt på boken, och då det är skrivna av förlaget för att sälja kanske de inte alltid säger så mycket om bokens riktiga kvalitéer.

När respondenterna fick svara på om de valde böcker i speciella kategorier sade 69% att de ofta gjorde det. Resultaten av svaren visade att den vanligaste genre man sökte var "Mystery" och sen kom "Historical romance". (Jämför med böckerna de verkligen lånade vid intervjutillfället, då kom "Romance" på andra plats).

På frågan om de föredrog en fysiskt separation av de olika genrerna svarade 59,2% Ja, 24,6% Nej och 16,2% att det inte spelade någon roll. Denna fråga fick dock bara de som svarat att de var intresserade av någon speciell kategori. Argumenten för kategorisering var bl.a. att det gjorde det lättare för de som har bråttom och de som endast eller till största delen väljer böcker ur en enskild kategori. Argumenten emot (dvs för alfabetisk ordning) gick ut på att det underlättar för de som oftare söker en specifik författare än browsar, samt för de som letar bland olika kategorier. Dessutom minskar det problemet med att passa in böcker som är svåra att hänföra till en viss kategori. Det finns alltså ganska starka argument mot kategorisering men samtidigt är många positiva till det. Spillers slutsats är att man åtminstone bör göra en kompromiss genom att t.ex. ha ryggetiketter men behålla den alfabetiska ordningen. Det är också tydligt att vissa typer av böcker är lättare att kategorisera. Av de som läste "Romance-böcker" var de flesta positiva till klassifikation, liksom två tredjedelar av de som mest läste "Mystery". Bland de som läste "Historical romance" var knappt hälften för men drygt en tredjedel emot.

Angående hur ofta man konsulterade bibliotekspersonalen för hjälp med att välja romaner svarade 0,6% att man ofta gjorde detta. 6,2% gjorde det ibland och 93,2% vände sig aldrig till bibliotekarierna i detta ändamål. Spiller diskuterar även detta i sin bok *Book Selection, Principles & Practice* (1991). Här skriver han att anledningen till att få användare vänder sig till bibliotekarierna för att få boktips, till viss del kan bero på att val av skönlitteratur anses för personligt för att man ska tro att någon annan kan hjälpa till. Andra förklaringar är att användarna anser att personalen är för otillgänglig samt att man utgår ifrån att skönlitteraturen är mindre prioriterad än t.ex. facklitteraturen, och att man därför inte ska ta upp bibliotekariernas tid med frågor om detta.

Spiller betonar här även vikten av att bibliotekspersonalen överhuvudtaget vet vilka behov användarna har. "The needs of the library's users must provide the basis for such decisions, [vad man ska prioritera, min anm.] and librarians must make every effort to see that the full extent of these needs is known, in all their range and variety. This is the single most important factor in effective book provision" (ibid s. 29).

Spiller nämner också att tidigare undersökningar visat att de nyare böckerna är de mest attraktiva. 55% av de skönlitterära lånen på 20 bibliotek bestod av böcker som var max fem år gamla (vilka utgjorde 34% av beståndet). 26% av de lånade böckerna var sex till tio år gamla (24% av beståndet) och 11% av lånen utgjordes av skönlitteratur som var 11 till 15 år gamla (18% av beståndet).

Angående hyllor för de nyligen återlämnade böckerna skriver han:

"Another very important source of user choice is the returned books area. The Sear and Jennings survey found that 46 % of the books studied in their sample had come from this section. The figure may seem astonishingly high to librarians, but suggests that users seek the reassurance of choosing from a smaller area than the main sequence, and one where every title has recently been read (though not necessarily enjoyed) by another user" (ibid s. 155).

Liangzhi Yu och Ann O'Brien (1999) använder sig av en samhällsvetenskaplig modell för att skapa en typologi när det gäller bl.a. skönlitterära låntagares sökstrategier. De menar att kunskap om hur användarna gör när det letar efter skönlitteratur är viktigt för att underlätta förmedlingen av dessa böcker. Detta framför allt på grund av: "... the undeniable fact that fiction has not been well described in catalogues or databases" (s. 35).

Yu och O'Brien delade bland annat in låntagarna på två medelstora bibliotek i Storbritannien i tre grupper baserat på i vilken utsträckning de sökte skönlitterära böcker utifrån författare. De som endast letade efter ett mycket begränsat antal specifika författare, blev frustrerade om de inte hittade någon bok av dessa och då inte lånade något alls benämns "author-specific readers". De som har fler författare i åtanke och kan tänka sig att i brist på dessa söka något annat kallar Yu och O'Brien för "author-moderately-specific readers". De som överhuvudtaget inte söker utifrån författarnamnet, "author-unspecific readers", gav oftast en av tre förklaringar till detta. Vissa läste gärna något nytt som de inte kände till sedan tidigare, andra hade svårt att minnas författarnamn och den tredje orsaken var att man i första hand var intresserad av en viss typ av bok, och att författaren då var av underordnad betydelse.

När det gäller vilken typ av sökstrategi man använder hänvisar författarna till Jennings och Sears undersökning (1986), som resulterade i att man kunde identifiera fyra olika sätt att söka: att man sökte en specifik författare, att man sökte efter en bok i en specifik genre, att man browsade och kände igen författarnamn under tiden, eller att man valde helt genom browsing. Utifrån resultaten från denna undersökning samt sin egen, drar Yu och O'Brien slutsatsen att de vanligaste sökstrategierna är att antingen leta efter en specifik författare eller en viss genre. Jennings och Sear menar också att de som använder en kombination av sökstrategier ofta börjar med att söka efter något specifikt och om de inte hittar vad de letar efter övergår de till att browsa. Alternativt så börjar de med att browsa men lånar till slut något som de känner igen sedan tidigare.

Utifrån olika aspekter (bl.a. de ovanstående vad gäller hur författarinriktad man är och vilken sökstrategi man använder) grupperade Yu och O'Brien användarna i olika "typer". Den största gruppen bestod av vad de kallar "Frequent recreational pluralism" (38%), vilket innebär användare som läste ganska mycket men i första hand förströelselitteratur och endast en relativt begränsat mängd författare eller genrer. De som lånade mer sällan och gärna mer seriös litteratur men fortfarande med ganska begränsad bredd, utgjorde den näst största gruppen; "Infrequent literary pluralism" (20,4%). De andra typerna var:

"Particularism", "Frequent literary pluralism", "Infrequent re-creational pluralism", "Frequent universalism" samt "Infrequent universalism". Författarna presenterar slutligen ett antal förslag på hur man kan underlätta för dessa olika grupper att hitta den skönlitteratur de söker på biblioteket. De som läser mycket men kanske mest en viss typ av böcker, skulle t.ex. kunna bli hjälpta av listor av typen "Vem mer skriver som...". Det föreslås också att man utifrån denna typologi kan utforma mer relevanta datoriserade återfinningssystem.

I sin magisteruppsats skriver Katarina Sahlén (1996) om hur låntagarna får idéer om vilken skönlitteratur de ska låna. Hennes undersökning visar att 65% åtminstone ibland får detta genom att leta på hyllorna samt att 27% får idéer via skyltningar på biblioteket. T.ex. så svarade 61% att det fick lästips via recensioner och 40% att de fick det från vänner, dvs att dessa personer alltså troligtvis visste ungefär vad de skulle leta efter redan när de kom till biblioteket. Undersökningen visar också att 70% upptäcker nya författarskap genom skyltningar på biblioteket. När det gäller vilka genrer som lånas är deckare populärast (64%). Sedan följer den historiska romanen (56%), biografier och självbiografier (53%), kärleks- och/eller relationsromaner (50%), thriller (39%), arbetarskildringar (25%), science fiction (7%), fantasy (6%) samt övrigt (24%). När det gäller bredden av valda genrer lånar 34% ur fyra eller fler genrer och 28% av två eller färre genrer. Av kvinnorna är det 43% som är i den första gruppen, medan endast 24% av männen finns representerade där.

Jenny Wikström (1999) har i sin magisteruppsats undersökt hur exponeringen av skönlitterära böcker påverkar användarna och hur personalen tänker kring exponeringen. Dessutom diskuterar hon om det är relevant att anlägga ett butiksperspektiv på biblioteket, vilket hon kommer fram till att det på många sätt är. Hennes tillvägagångssätt var att intervjua personalen samt observera och dela ut enkäter till användarna på Skellefteå stadsbibliotek.

I intervjuerna med bibliotekspersonalen framkom bl.a. olika anledningar till att man använde sig av exponeringar och skyltningar: man vill lyfta fram "smalare" litteratur, möjliggöra för låntagarna att hitta böcker de annars inte skulle ha lånat, bredda den enskilda användarens läsning, uppmärksamma vissa författarskap samt göra miljön intressantare.

Resultatet av observationerna visar att de exponeringar som är mest populära är "nyinköpta böcker" och kärleksromaner. Hon har inga siffror för hur många som uppmärksammat "snabblånen" då dessa är placerade vid lånedisken och därför ofta kanske observeras för att man står i kö (*och inte har något bättre för sig, min anm.*). Wikström har även kartlagt vilka rörelsemönster på den skönlitterära avdelningen som är vanliga. Detta genom att kategorisera 21 användare i olika typer som t.ex. "storhandlaren", som innebär att man tittar på fler hyllor och skyltningar på olika ställen, eller "skulle bara ha en liter mjölk", dvs att man bara tittar på någon enstaka hylla eller skyltning. Vanligast var just "storhandlar-beteendet", medan "extrapris-jägaren", som bara tittar på det lättillgängliga som t.ex. just exponeringar, var näst vanligast.

Enkäten med användarna visade att 32% av de svarande ofta uppmärksammade skyltningarna. 56% gjorde detta bara ibland och 12% inte alls. På frågan "Brukar du veta vad du vill låna redan när du kommer till biblioteket?" svarade 31% "Ja, ofta", 62% "Ja, ibland" och endast 7% "nej". De som svarat "Ja" i någon form fick sedan frågan om de ändå fick tips på intressanta böcker på biblioteket. På den frågan svarade 20% (av de som svarat Ja på förra frågan) "Ja, ofta", 68% "Ja, ibland" och 12% "Nej".

Enkätresultatet visade också att det sätt som flest använde någon gång för att få idéer om vad man ville låna var att titta i hyllorna och därefter genom

skyltningen. Resultatet blev däremot något annorlunda när användarna fick rangordna vilket sätt som var vanligast för dem. Då valdes bokrecensioner som nr.1 av flest, medan att leta i hyllorna oftast rankades som nr.4, dvs inte som ett speciellt viktigt sätt att leta på.

2.42 Kategorisering av skönlitteratur

1980 skrevs en artikel av några danska bibliotekarier angående genreuppställning av skönlitteratur. ("Genreopstilling af skønlitteraturen?" 1980) Författarna menar att många besökare tycker det är svårare att orientera sig bland skönlitteraturen än bland facklitteraturen då den tidigare endast är uppställd alfabetiskt efter författaren och inte systematiskt efter innehåll. De anser att den alfabetiska uppställningen inte är anpassad efter de som inte på förhand vet vad de ska låna och författarna önskar istället "...en brugervenlig indgang til skønlitteraturen" (ibid s. 16). De flesta besökare vill få idéer om vad de ska läsa när de kommer till biblioteket, och det är vanligare att man läser i genrer än "alfabetiskt". En genreindelning skulle både kunna underlätta för den ovane besökaren och hjälpa till att förmedla "bra" böcker. Man menar att genom denna uppställning kommer bra och mindre bra böcker placeras tillsammans inom genrer, vilket kan leda till att användarna får upp ögonen för mer avancerad litteratur än vad de kanske annars brukar läsa.

När artikeln skrevs var det ovanligt med fasta genreuppdelningar. En användarundersökning från ett försök i Storbritannien visade dock att låntagarna var mycket nöjda. I detta exempel hade man bara genreindelad den "populära" skönlitteraturen och låtit resten av beståndet vara traditionellt uppställt. De danska författarna föreslår en uppdelning oberoende av kvalitet. Man tänker sig ändå att det blir en del litteratur "över" som inte går att genrebestämma, vilken då får placeras alfabetiskt, men denna del bör bli så liten som möjligt.

Författarna menade att genreuppdelningen sker på två olika nivåer, efter form och innehåll. Först urskiljs de formmässigt avvikande som ljudböcker, lättlästa böcker, serier, dramatik och lyrik. Resten delas sen upp efter innehåll som t.ex. kriminalromaner, science fiction, kärlek och parförhållanden, historiska romaner m.m. Man föreslår att antologier och novellsamlingar placeras i så stor utsträckning som möjligt under relevant genre. Vid ett test försökte man genreplacera en del av katalogen efter dessa rubriker och fann att endast ett fåtal böcker inte gick att infoga. På Hvidover Hovedbibliotek provade man att dubbelplacera viss facklitteratur men detta ledde bara till förvirring för låntagarna. Dock ansåg man att katalog och listor är nödvändiga hjälpmedel. Vissa titlar bör även vara möjliga att söka efter inom fler genrer.

Gail Harrell publicerade 1985 en artikel om klassifikation av skönlitteratur på amerikanska folkbibliotek. Hon skriver att man diskuterat klassificering av skönlitteratur sedan det blev accepterat att ha denna litteratur på folkbibliotek. Diskussionen kring klassificering pågick intensivt vid förra sekelskiftet (1800-1900). Hon hänvisar till E. A. Baker som 1899 menade att man borde lägga ner större energi på att klassificera och arrangera skönlitteraturen då den är den mest lästa och påverkande litteraturen. Bakers förslag var att utgå ifrån geografiskt ursprung och sedan dela upp efter historiska perioder. Andra system utgår från författarens efternamn. Harrell citerar Stanley Jast som 1900 skrev "the author is the novel, and the book derives its main value and interest for the reader as an expression of him or her; plot, period, place being altogether subordinate to the purely personal element" (Jast 1900 s. 206). 1909 ansåg Borden att man i allmänhet tänker på skönlitteratur utifrån typer och inte författare, vilket skulle förespråka en genreindelning. I en nyare studie av

Annelise Pejtersen (1978) föreslår en facetterad klassifikation för att fånga skönlitteraturens komplexitet. Detta utifrån t.ex. ämne, tid och plats, författarintention, lässvårighetsgrad m.m.

Eftersom det inte finns någon universell standard har i många fall varje enskilt bibliotek sin egen variant. Harrells undersökning syftar åt att undersöka hur 334 stora biblioteksorganisationer i USA klassificerar och arrangerar sitt vuxna skönlitterära bestånd. De skickade ut frågor per e-post till 67 bibliotek varav 73% kom att ingå i resultaten.

Av de bibliotek som deltog i studien svarade 96% att de separerade skönlitteraturen från facklitteraturen. 94% använde genreindelning. 46 olika genrer nämndes varav de mest populära var science fiction och/eller fantasy, western, deckare och/eller mysterier och/eller spänning. Man använde tre olika sätt att markera de olika skönlitterära typerna: genom separerad hylluppställning, ryggetiketter eller markering i katalogen. Hälften använde alla tre metoderna. Annars var det vanligast att man hade separat hylla i kombination med ryggetikett (14%). Separat hylla och markering i katalogen hade 4% av biblioteken medan 6% använde sig av endast ryggetikett och lika många av endast separat hylla.

Sharon Baker (1988) genomförde en undersökning som handlade om huruvida genreklassifikation underlättar för de som browsar. Resultaten från hennes egna samt andras undersökningar sedan slutet på 1960-talet visat att många användare letar och väljer litteratur just genom browsing. Hennes definition av browsing är: "When browsing, a patron directly approaches the shelf to find some nonspecific item (a 'good book') to satisfy an information need" (s. 366). Hennes teori går ut på att de som inte söker något specifikt är mer utsatta för informationsstress² då de är mer mottagliga för olika typer av påverkan och exponeringar. Detta beläggs bland annat av rön inom konsumentforskningen som visar att: "People presented with too many choices often become overwhelmed and confused and have difficulty making selection decisions. They experience *information overload*: the frustration and confusion that result when a person's capacity for processing information is exceeded" (s. 366).

Baker anser att genom hyllklassifikation, dvs genom att gruppera skönlitteraturen så att användaren får en mer begränsad mängd att leta bland, kan de som browsar få hjälp att fokusera sitt sökande och lättare hitta vad de letar efter. Hon kontrollerar denna tes genom att fråga användarna samt att se om utlåningsfrekvensen ökar.

Hon ville även titta på om effekten uppnås både genom att fysiskt separera olika typer av böcker samt att endast markera indelningen genom ryggetiketter på böckerna. Dessutom undrade hon om klassifikationen var lika nödvändig på stora som små bibliotek, samt om den kunde leda till att användarna upptäckte nya författare, dvs sådana som inte sedan tidigare ansågs som "populära".

Undersökningen genomfördes på tre folkbibliotek i North Carolina (vars bestånd bestod av 2 500, 6 000 resp. 15 500 skönlitterära vuxenböcker). På ett av biblioteken testades metoden med ryggetiketter, och på de andra två denna metod samt även fysisk separation. De genrer man använde var "Romances" samt "Mysteries". En viss del av böckerna inom respektive genre fick etiketter eller placerades för sig, medan en annan del lämnades orörda och fungerade

² Detta är min översättning av Bakers begrepp "information overload".

som kontrollgrupp. Ingen markering gjordes i katalogen eftersom man vill undersöka effekten på de som browsar.

Resultaten visade att genreklassifikation verkligen underlättade för de som browsar. Däremot behövs inte denna uppdelning på mindre bibliotek eftersom risken för informationsstress är mindre. Detta illustrerades av att det på de större biblioteken var signifikant fler av de som browsar än de som inte gör det som lånade de klassificerade böckerna. På det mindre biblioteket var den skillnaden ytterst liten. Alltså är behovet av klassificering större ju mer omfattande beståndet är. Detta påstående styrks också av att de som valde klassificerade böcker på de större biblioteken, i mindre utsträckning valde dem utifrån författaren och i större utsträckning utifrån typ. Detta stöder även Bordens (1909) teori att klassifikation av skönlitteratur ökar utlån utifrån genre och minskar antal val av litteratur utifrån vilken författare man känner till sedan tidigare. Denna skillnad fanns inte på det mindre biblioteket. Resultatet blev således att det lånades mer av den "mindre populära litteraturen" inom en viss genre än tidigare.

I användarundersökningarna svarade de flesta av alla låntagarna (alltså även de som inte browsade) att det underlättade för dem med klassificering. På det mindre biblioteket var ambivalensen större. Av de som valde den klassificerade litteraturen var det vanligare att man tidigare hade upplevt informationsstress när det gällde den stora mängd böcker de hade att välja mellan, än vad de som inte valde den klassificerade litteraturen uppgav. I en jämförelse mellan de som använde klassificerade böcker och de som inte gjorde det fanns ingen signifikant skillnad vad gällde faktorer som kön, utbildning, ålder och hur ofta de besökte bibliotek.

Resultaten visade också att båda sätten att klassificera ökade utlånen, ryggmärkning bland böcker som stod uppställda traditionellt, samt fysisk separation genom "genrehyllor" som var skilda från resten av beståndet. Det verkade som om fysisk separation dock ökade användandet av de klassificerade böckerna mer än endast ryggetiketter. "...fiction classification appears to narrow the patron's selection to the desired genre category, while at the same time decreasing his reliance on known authors and broadening his use of books by other authors within that genre" (Baker 1988 s. 374).

Baker föreslår att fortsatt forskning t.ex. kan undersöka *när* informationsstress blir ett problem. Hennes studie visar att det är mellan ca 2 500 och 6 000 böcker. Hon funderar även över om andra indelningar som inte är typiska genrer, som "nya böcker" eller "personalens favoriter" fungerar på samma sätt, samt om markering i katalogen ökar användandet. Det senare tror hon dock inte då de flesta browsar.

Jaquelyn Sapiie sammanfattade 1995 forskningsmaterial från bl.a. USA, Storbritannien, Frankrike, Tyskland, Japan, Nederländerna och Sydafrika vad gäller "reader-interest classification", en form av klassifikation som utgår mer från användarna. Hon använder Ray Prytherchs definition: "simple and broad classification intended to reflect the special interests rather than the subject contents of books as such" (Prytherch 1990 s.515). En huvudsaklig anledning till att man använder denna modell är att man vill förbättra servicen gentemot användarna. "By placing the reader at the center, reader-interest classification encourages self-service and promotes accessibility to the collection" (Sapiie 1995 s.144). Man använder även ett antal andra benämningar på samma företeelse, t.ex. "reader interest categories", "bookstore arrangement", "alternative arrangement" samt "reader's interest classification". Olika bibliotek tillämpar även denna alternativa modell på olika stora delar av beståndet. Man kan t.ex.

ha omorganiserat hela beståndet, endast fack- eller skönlitteraturen eller bara vissa delar inom fack- respektive skönlitteraturen.

Bakgrunden till att man genomfört förändringarna har varit att man på olika sätt fått erfara vad användarna tycker, genom direkt kontakt samt via användarundersökningar. Undersökningarna ha bl.a. visat att 49% av biblioteksanvändare i USA browsar när de söker förströelselitteratur, i Storbritannien använder 55% på huvudbibliotek till 75-80% på mindre bibliotek denna metod. Alltså söker åtminstone hälften av användarna inte specifikt material. Man har också konstaterat att många tycker att det är svårt att få en överblick och att det är lätt att drabbas av informationsstress (hänvisar till Baker 1988). Användarna uttryckte också ofta att klassifikationssystemet var svårbergräpligt och mer eller mindre oanvändbart. I de allra flesta fallen användes Dewey Decimal Classification.

Tanken är att modellen "Reader-interest classification" ska vara självförklarande och minimera beroendet av katalogen eller hjälp från bibliotekarien för att hitta den bok eller det ämne man söker. Undersökningar visar att många är ovilliga att fråga om hjälp och därför borde detta system öka användandet. Systemet sammanför t.ex. skönlitterära böcker inom samma genre (eller fack- och skönlitteratur om samma ämne), men separerar samtidigt böcker av en och samma författare.

Antalet kategorier varje bibliotek hade varierade utifrån bl.a. hur stor del av beståndet som brutits ut (de flesta mellan 20-36 kat.) Vilka ämnes- och genrekategorier man skulle använda och vilka dokument som hörde till varje kategori bestämdes utifrån kunskap om användarna som man skaffat sig genom utlåningsstatistik, förfrågningar från användarna samt användarundersökningar. Det konstaterades att de lokala behoven kunde skilja sig markant från varandra och från publicerade listor över t.ex. skönlitterära genrer.

När det gäller presentationen är man i de olika biblioteks försöken överens om att så många böcker som möjligt bör presenteras med framsidan utåt. Det är också mycket viktigt med tydliga skyltar för att guida användarna till rätt hylla. Vanligtvis föredrar användarna att orientera sig utifrån skyltar framför att söka i katalogen. Någon form av ryggetiketter anses underlätta och används på de flesta ställen.

Man upptäckte även andra fördelar än de väntade med att kategorisera beståndet på detta sätt. Bibliotekarierna fick bättre överblick över samlingarna och hur många böcker man hade inom varje genre och kategori, samt att det blev lättare att se vilken litteratur som var mest populär. Många bibliotek erfor att utlåningsfrekvensen ökade. Även användarnas reaktioner var positiva i de fall man dokumenterat några reaktioner.

Jarmo Saarti (1992 och 1997) beskriver i två artiklar ett försök med att kategorisera skönlitteratur. Han menar att idén att kategorisera skönlitteratur i första hand utgår från observationen att detta gynnar dem som letar efter böcker genom browsing. Saartis egna undersökningar har visat att de flesta användarna just föredrar att browsa framför att använda kortkataloger eller databaser. "The fact, that one can and will make his final decision whether to loan a book or not only when one has that specific book in his own hands, emphasis this gap between browsing and using different kind of catalogues" (1997). Han nämner att undersökningar av Jennings (1989) och Baker (1988) även visar att kategorisering ökar de skönlitterära lånen och hjälper användarna att hitta äldre litteratur. Poängen med kategorisering är att presentera litteraturen genom att föra samman den i meningsfulla grupper. Är

grupperingarna inte relevanta för användarnas behov hjälper de dem inte att hitta vad de söker. Att gruppera böckerna underlättar för de som söker "en bra bok" så att de vet bland vilka böcker/hyllor de bör söka. Han har själv forskat en hel del kring indexering av skönlitteratur också (se t.ex. Saarti 1999 och 2000) men anser att detta fyller en "helt" annan funktion genom att underlätta för de som söker litteratur om ett väldefinierat, specifikt ämne, som t.ex. "incest". Indexering och kategorisering kompletterar varandra.

Historiskt sett kan man enligt Saarti (1992) identifiera tre olika sätt att kategorisera skönlitteratur. 1) Det vanligaste är att man sätter upp några få typiska genrer, vanligtvis deckare (i åtminstone USA och Finland), på egna hyllor men att man låter den större delen av bokbeståndet fortfarande stå i traditionell bokstavsordning. De bibliotekarier som argumenterar mot detta anser att det är "spoonfeeding", dvs att man då uppmuntrar användarna att hålla sig inom en och samma kategori böcker, vanligtvis lättare litteratur, och att de därför aldrig upptäcker andra typer av böcker. 2) Ett annat sätt att dela upp litteraturen är att dela in den "enklare" litteraturen i genrer men att låta den mer "seriösa" litteraturen vara. 3) Den mest avancerade varianten är att klassificera all skönlitteratur. Saarti hänvisar här t.ex. till Spillers (1980) experiment där han klassificerade förströelselitteraturen utifrån genre och den mer seriösa utifrån när den var skriven, från vilket land författare kom m.m. A Burgess (1936) däremot försökte klassificera all litteratur utifrån innehåll.

En enklare variant är att låta alla böcker stå kvar i alfabetisk ordning men att markera de olika genrerna med hjälp av etiketter på ryggarna.

Saarti genomförde sitt experiment på tre bibliotek i Finland. Första delen av försöket syftade till att klargöra vilka kategorier skönlitteraturen borde delas in i, samt vilka fördelar/nackdelar genreindelningen innebär för användarna. På Lohtaja bibliotek delade man in hela det skönlitterära beståndet efter innehåll för att slippa göra kvalitetsvärderingar. Tanken var att underlätta för de som letar läsning genom browsing. De olika genrerna placerades för sig på hyllorna samt markerades med färgade etiketter. Man använde sig av elva klasser. Sedan gjordes en undersökning bland användarna för att ta reda på vad de tyckte om förändringen i hylluppställningen.

Det visades sig att det var viktigt vilka kategorier man valde och vad man kallade dem, för att de inte skulle misstolkas. Den mest använda genren var "Love stories" följt av "Thrillers/Adventure", "Social novels" samt "Detective novels". Science fiction-böcker var det få som lånade, de utgjorde endast 1,4% av lånen. Detta resultat stämmer dock ganska väl överens med hur stor del respektive kategori utgjorde av det skönlitterära beståndet. Den största kategorin "Psychological novels" (22,8% av beståndet) lånades det dock väldigt lite av (2,4% av lånen). Detta förklarar Saarti delvis med att man valt fel benämning då den gav för akademiska associationer.

Ytterst få av de tillfrågade ansåg att det hade blivit svårare att hitta jämfört med tidigare, och de allra flesta svarade att de huvudsakligen letade efter litteratur genom att browsa. Användarna svarade också att de tyckte att alla kategorierna var nödvändiga, även om de själva endast använde några av dem. Den största nackdelen var dock att man inte längre kunde leta efter en bok utifrån författarnamnet. Därför är det viktigt att man har ett fungerande återfinningssystem i katalogen så att det även är möjligt att söka efter en specifik bok

I andra delen av undersökningen fokuserar Saarti på en jämförelse mellan Lohtaja och två andra bibliotek i Finland. På två av biblioteket hade man genreindelning och på det tredje inte. Denna del av experimentet syftade

huvudsakligen till att undersöka om det fanns risk för att hyllklassifikation ledde till att användarna bara lånade böcker inom genrer de redan var bekanta med, så kallad "feeding with the spoon"-effekt.

Saarti säger att många bibliotekarier varit oroliga för denna typ av påverkan. "What is odd in this reasoning is the fact that it considers clients as impulsive objects who do not need what they want and do not know what they need - they read serious fiction only when they happen to take it from the shelves" (Saarti 1997).

Resultatet visade att hyllklassifikationen inte påverkade i stort vilka genrer som lånades. Alltså kunde man inte konstatera någon "spoonfeeding"-effekt. De flesta användarna lånade förströelselitteratur på alla tre biblioteken. Däremot hjälpte klassifikationen användarna att lättare själva hitta den litteratur de sökte. Även personalen ansåg att systemet hjälpte dem i referensarbetet och att serva användarna bättre.

Man kunde inte heller se någon skillnad i lån av gammal eller ny litteratur beroende av hylluppställningen. Man trodde att mer äldre litteratur skulle lånas där man hade genreindelning, men så var inte fallet. På båda biblioteken var den nya litteraturen absolut mest populär.

I slutsatserna säger Saarti att uppdelningen i genrer hjälpte användarna att hitta vad det sökte, men att detta uppnåddes först när de blivit vana, efter ett till två år. Problemen bestod i att man inte kunde söka lika lätt efter en viss författares verk på ett och samma ställe, utan då måste titta i katalogen eller fråga bibliotekarien, samt att vissa böcker var mycket svåra att klassificera i en specifik genre. Även i detta fall blev användarna tvungna att först gå till katalogen. Svårast att indela var den "seriösa" litteraturen, både för att den till sin natur är mer komplex och svårare att sortera in i "fack", men också för att läsarna av den sortens litteratur "tend to avoid the situation where serious fiction is classified according to genres - or according to any other basis" (Saarti 1997). Saarti menar därför att detta är något man måste fortsätta undersöka, dvs om den seriösa litteraturen ska klassificeras eller lämnas oklassificerad.

2.5 Sammanfattning av litteraturen

Både Jennifer Rowley och Jens Thorhauge anser att hylluppställningen är viktig när det gäller litteraturförmedling och informationssökning. Thorhauge säger att många användare har svårt att hitta när samlingarna blir stora och svåröverblickbara. I öppna samlingar menar Rowley att uppställningssystemet bör vara självförklarande och överensstämmande med det sätt användarna är vana att söka dokument på. Eftersom många söker dokument utifrån ämnen som inte alltid är lätta att exakt formulera, anser bl.a. Ranganathan att det är viktigt med möjlighet till browsing. Thorhauge som diskuterar mer specifikt om skönlitteratur, nämner genreutbrytningar som ett sätt att underlätta för dem som väljer skönlitterära böcker genom att söka av hyllorna. Detta skulle enligt honom också vara ett sätt att uppmärksamma låntagarna på för dem nya författare. Hylluppställningar som frångår klassifikationssystemet kan dock försvåra för de som söker efter en specifik titel eller författare.

Två olika biblioteksprojekt genomfördes i Sverige under slutet av 1980-talet och början av 1990-talet, Kampen-projektet och GÖK-projektet. Båda innebar att man ville utgå från användarnas behov i större utsträckning än tidigare. Detta bl.a. genom att förändra biblioteksrummet och presentera medierna på ett mer tillgängligt och attraktivt sätt. I och med GÖK-projektet provade biblioteken i

Örnsköldsvik, Kalmar och Linnéstaden i Göteborg, att till viss del frångå SAB-systemet när det gällde hylluppställningen för att underlätta för låntagarna. Detta projekt inspirerades till stor del av en tysk biblioteksmodell kallad Det tredelade biblioteket, som bygger på att man delar in biblioteket i tre zoner. Den första placeras närmast entrén och innehåller det mest aktuella materialet grupperat utifrån intresseområden, den andra innehåller den största delen av beståndet som är mer traditionellt uppställt, och den tredje utgörs av ett magasin som gärna är öppet för användarna. En av utgångspunkterna i Det tredelade biblioteket var att sätta den ovane användaren i centrum istället för att som tidigare utgå ifrån den vana besökaren och bibliotekspersonalen. Man ansåg också att klassifikationssystemen inte i första hand var lämpade som uppställnings- och förmedlingssystem och att man därför i viss utsträckning borde frångå dem i hylluppställningen.

Hur användarna gör när de söker och väljer skönlitteratur skriver bl.a. David Spiller om. Han gjorde på slutet av 1970-talet en användarundersökning på fyra bibliotek i Storbritannien. Resultatet visade att drygt hälften av böckerna som lånades valdes utifrån att författaren eller titeln var känd för låntagaren i förväg, eller igenkänd under sökandet. Knappt 50% valdes dock helt genom browsing, dvs genom att söka av hyllorna. Dock svarade 36% av användarna att de använde båda metoderna lika ofta. I undersökningen kom det även fram att närmare 70% av de tillfrågade ofta valde böcker i speciella kategorier. De populäraste var "Mystery" och "Romance" respektive "Historical Romance" beroende av om man tittade på vad de lånade vid intervju tillfället respektive vad de svarade att de ofta valde. Av de som gärna lånade böcker i en viss kategori sade mer än hälften att de föredrog att man även fysiskt separerade de olika genrerna. De som var *för* detta sade att det underlättade om man sökte böcker inom en enskild kategori, medan de som var *mot* kategorisering tyckte att en alfabetisk ordning gjorde det enklare att söka om man var ute efter en specifik bok, eller var intresserad av flera olika genrer.

Yu och O'Brien delade in användarna i olika "typer". Detta bl.a. med utgångspunkt i om de sökte skönlitteratur utifrån författarnamn och i sådant fall hur många olika författare man hade att välja på. Alternativen var att de i första hand sökte en bok i en viss genre, att man browsade men valde något man kände igen, eller valde helt genom browsing. Den vanligaste beteendetyper var de som läste ganska mycket men valde bland ett begränsat antal författare eller genrer och gärna lånade förströelselitteratur.

Katarina Sahlén skrev i sin magisteruppsats 1996 att 65% av användarna får idéer om vad de ska låna genom att söka av hyllorna. Hennes undersökning visar att de populäraste genrerna var bl.a. deckare, historiska romaner samt kärleks- och relationsromaner.

I en annan magisteruppsats har Jenny Wikström undersökt skönlitterära exponeringarnas betydelse på folkbibliotek. Hon säger bl.a. att bibliotekarierna använder exponeringar och skyltningar för att lyfta fram "smalare" litteratur, och därigenom påverka användarna att låna böcker som de annars inte skulle ha uppmärksammat. Wikströms resultat visar också att de populäraste exponeringarna bland användarna är "nyinköpta böcker" samt kärleksromaner. Drygt 30% av de tillfrågade låntagarna svarar att de ofta vet vad de vill låna redan innan de kommer till biblioteket. 62% svarade att de ibland visste det, medan 7% inte alls brukade ha en specifik uppfattning om vad de skulle leta efter.

Ett antal forskningsexperiment har gjorts för att ta reda på hur pass funktionellt och relevant det är för användarna att kategorisera skönlitteraturen. Gail Harrell undersökte i mitten av 1980-talet hur ett stort antal bibliotek i USA valt att

arrangera sina skönlitterära samlingar. Nästan alla använde någon form av genreindelning. Antingen gjorde man detta genom att separera böckerna fysiskt eller genom att förse dem med ryggetiketter, alternativt göra en markering i katalogen. Hälften av de undersökta biblioteken kombinerade allt tre metoderna.

Ett par år senare genomförde även Sharon Baker ett experiment som syftade till att ta reda på om genreklassifikation underlättar för de som browsar. Hon menade att de som inte vet exakt vad de söker lättare överväldigas av ett stor bokbestånd och därför är mer utsatta för informationsstress. Att dela in samlingen i mindre och mer överblickbara avdelningar skulle kunna minska denna risk. Resultaten av hennes undersökning (som genomfördes på tre bibliotek av olika storlek i North Carolina), visar att kategoriseringen verkligen gjorde det lättare för de som browsar att hitta vad de sökte. Effekten var dock mer påtaglig på de bibliotek som hade större samlingar, då risken för informationsstress ökar med beståndets storlek.

Jaquelyn Sapiie beskriver i en artikel 1995 forskningsresultat från ett flertal länder när det gäller "Reader-interest classification". Tanken med denna form av kategorisering är att den ska utgå mer från användarnas intresseområden och till stor del vara självförklarande och förenkla för de som browsar. Många av försöken med "Reader-interest classification" har påvisat att det även är viktigt att man presenterar böckerna på ett attraktivt sätt, gärna med framsidan utåt, samt att tydlig skyltning är avgörande för hur lätt användarna hittar vad de söker.

I Jarmo Saartis forskningsexperiment med kategorisering av skönlitteratur på finska bibliotek under 1990-talet, utgår han ifrån tidigare observationer att detta i första hand gynnar de som browsar. Tanken är att man genom att presentera skönlitteraturen i meningsfulla grupper underlättar för de som använder denna sökmetod. Det är dock avgörande hur pass relevanta grupperingarna är utifrån användarnas behov. Saarti beskriver tre olika sätt att kategorisera skönlitteratur: 1) man placerar några få genrer för sig, 2) man genreindelar förströrelselitteraturen men låter den mer seriösa vara traditionellt uppställd, 3) man försöker hyllklassificera hela det skönlitterära beståndet. Resultaten från undersökningen visar att många låntagare verkligen använder browsing som sökstrategi och att de inte tycker att kategoriseringen försvårade letandet. De ansåg också att alla kategorierna i försöket var relevanta. En nackdel med kategoriseringen visade sig vara att det blev svårare att hitta en specifik bok som man i första hand letade efter utifrån författaren. Det är därför viktigt med ett bra återfinningssystem i datorkatalogen. Saarti undersökte också om det i och med genreindelningen av skönlitteraturen fanns någon risk för en "feeding with the spoon-effekt", dvs att användarna "fastnade" i en viss genre och inte kom sig för att låna någon annan typ av bok. Resultaten gav dock inget stöd för denna tes då hyllklassifikationen inte verkade ha någon stor påverkan på vilken typ av genrer det lånades av.

3. Undersökningsresultat

3.1 E-postfrågorna

Frågorna angående den skönlitterära hylluppställningen (se bilaga nr.1) skickades via e-post till 58 olika huvudbibliotek. 39 av dessa bibliotek besvarade dem. Eftersom jag gjorde ett slumpmässigt urval från BTJ:s alfabetiska förteckning över folkbiblioteken så har jag fått svar från bibliotek av

varierande storlek, och jag tar inte hänsyn till denna faktor i min resultatredovisning. Dock kan anmärkas att slumpen gjort så att varken stadsbiblioteken i Malmö, Göteborg eller Stockholm är representerade.

På frågan om huruvida man har Hc- och Hce- klassificerade böcker uppställda var för sig alternativt sammanslagna svarade 37 stycken att man har dem sammanslagna, dvs endast två bibliotek har dem separerade.

Alla utom ett bibliotek svarade att man hade någon form av genreutbrytning. Av dem hade 35 stycken deckarna placerade för sig och ett bibliotek hade dem endast märkta med ryggetikett. De andra två stora genregrupperna var fantasy, som 31 bibliotek hade utbrutna (och ett bibliotek hade ryggmärkta), samt science fiction som var placerad på en egen hylla på 26 st av biblioteken (och märkta på två). Andra genre som nämndes av flera bibliotek var skräck, thriller och agentböcker vilka ibland var enskilda genrer och ibland ihopslagna med varandra och med deckare. Ibland var de samlade under rubriken "spänning". Enstaka bibliotek svarade att de hade utbrytningar som t.ex. historiska romaner, kärlek, lättsam läsning, nutid, underhållning samt "författare födda på 1960-talet och framåt".

Många svarade att de hade lättlästa böcker och stor stils-böcker för sig, men detta ligger utanför min genredefinition.

17 bibliotek svarade att de inte hade någon uppställning utifrån hur gammal boken var. Lika många svarade att man hade det, och då i någon form av "nya böcker- hylla". Fyra stycken sade att man hade de allra nyaste böckerna placerade för sig som snabb lån. (Ytterligare ett bibliotek hade nya böcker införlivade i det vanliga beståndet men markerade med ryggetikett och med kortare lånetid). Jag tror dock att det kan vara fler som har just de nyinkomna böckerna placerade för sig än vad resultatet visar, men att man inte trott att det var detta min fråga handlade om, vilket det i första hand inte heller var. Endast fem, eller ev. sex, bibliotek hade en typ av uppställning utifrån hur gammal boken är som skulle kunna jämföras med systemet i Lund. Ett bibliotek hade det senaste halvårets utgivning uppställt för sig, ett annat det senaste årets och ett tredje de tre senaste årens för sig. Ytterligare ett bibliotek svarade att man endast hade de fem senaste årens samt vissa klassiker uppe på det "vanliga" biblioteksplanet, all annan litteratur stod i öppna magasin. Ett bibliotek hade, som redan tidigare nämnts, böcker av författare födda 1960 eller senare uppställda separat, vilket också är en form av uppdelning efter ålder.

På frågan om den skönlitterära hylluppställningen sett annorlunda ut tidigare fick jag naturligtvis varierande svar. Elva stycken svarade nej, vilket inte nödvändigtvis betyder att det aldrig sett annorlunda ut, men kanske att det inte skett några omfattande förändringar inom överskådlig tid. Tio stycken nämner att de inte alltid haft Hc och Hce sammanslagna och av dem svarar tre stycken att förändringen skedde på 1970-talet, lika många att det var på 1980-talet, två stycken att man gjorde om på 1990-talet och en att man inte minns när det skedde. Genrer verkar biblioteken ha infört successivt sedan 1970-talet.

Endast två av de bibliotek jag har fått svar ifrån har en helt separat informationsdisk för skönlitteratur, och på två ställen ytterligare har man en gemensam disk för informationsfrågor rörande skönlitteratur och barn. Resten av biblioteken svarar nej och många förklarar detta som naturligt utifrån bibliotekets storlek.

3.2 Bibliotekarieintervjuerna

Här sammanfattas de tre intervjuerna med bibliotekarier på Lunds stadsbibliotek. Först presenteras de svar som berör hylluppställningen vad gäller syfte och influenser samt diskussionen kring valet av hylluppställning. Sedan följer en redogörelse av det som handlar om bibliotekariernas bild av hur användarna gör när det väljer och söker efter skönlitteratur, samt eventuella användarreaktioner på hylluppställningen.

Då bibliotekarie 1 och 2 var med vid diskussionen inför den nya hylluppställningen, vilket bibliotekarie 3 inte var, har det varit nödvändigt att använda något varierande formuleringar av frågorna vid de olika intervjutillfällena. (se bilaga nr. 2)

3.21 Syftet med hylluppställning och exponering

Varför har ni valt/vad anser du om valet av den nuvarande hylluppställningen?

Bibliotekarie 2 menar att man i och med omorganisationen, när skönlitteraturen fick en egen servicepunkt, ville strukturera avdelningen på ett bra sätt. Man inhämtade bl.a. idéer från modellen Det tredelande biblioteket som ingick som en del i GÖK-projektet. Man var även på studiebesök i Laholm och tittade på deras öppna magasin. I Lund valde man bl.a. att tillämpa denna modell genom att som en "första zon" placera de senaste fem årens utgivning för sig och att sedan ha en avdelning med klassiker och andra böcker "som har ett värde hela tiden oberoende av om de är nya eller gamla". Dessutom finns ett öppet magasin för de böcker som är mindre attraktiva, men ändå av tillräckligt stor intresse för användarna för att inte placeras i källarmagasinet.

Syftet med den nya hylluppställningen, säger bibliotekarie 2, är att både underlätta för låntagarna, lyfta fram viss litteratur samt att göra det lättare för personalen att ge boktips och vägledning. På frågan vilken litteratur man vill lyfta fram svarar hon den nyare, samt den svenska. Hon anser att det hör till deras främsta uppgifter att värna om det svenska, och att det då är bra om denna litteratur står samlad. De vill också lyfta fram den svenska litteraturen för att försöka öka utlåningsfrekvensen på denna då annars "den anglosaxiska litteraturen är den allena rådande". Hon säger dock att man inte lyckats med detta, men att "i alla fall på något sätt så håller vi på det här" (*uppdelningen Hc-Hce, min anm.*). Genom att separera det svenska från det översatta vill man ge användarna en större möjlighet att få överblick. Bibliotekarie 2 tror inte på att "smyga in" böcker utifrån vad hon menar är "en populistiskt inställning" om att låntagarna då av bara farten kan få med sig böcker som annars inte skulle bli utlånade. Hon nämner att man ju på Lunds stadsbibliotek även tidigare haft denna uppdelning av svenska och översatta författare.

Bibliotekarie 1 anser att hylluppställningen hjälper låntagarna att se tydligt vad som finns, "en sorts marknadsföring, en konsumentupplysning kanske. Det är lätt att hitta de svenska författarna, jag tycker det är ganska naturligt men det tycker inte alla." Hon menar att det är konstigt att folk reagerar på att man vill lyfta fram den svenska litteraturen, som om det vore någon form av diskriminering.

Att man valde att bryta ut de böcker som är max fem år gamla berodde, enligt både bibliotekarie 1 och 2, på att det är dessa böcker som det är störst

efterfrågan på. Bibliotekarie 2 berättar hur de tidigare ofta fick frågor om de mest aktuella böckerna, och då de inte fanns inne ville man ha något annat som var relativt nytugivet. När det inte fanns speciella hyllor för dessa böcker var det svårare att hjälpa användarna. Nu anser hon att man har bättre överblick. Bibliotekarie 1 menar att det förut behövdes någon form av hjälpmedel som katalogen eller listor, för att hitta det som var nyligen utgivet. Bibliotekarie 2 menar dock att en nackdel kan vara att denna hylluppställning uppmuntrar att man i första hand lånar just den nyare litteraturen. Hon tror dock att det skulle bli samma effekt även med en annan uppställning.

Bibliotekarie 2 nämner också att hon är medveten om att andra bibliotek valt att ha genreindelning i större utsträckning, och att detta ju är ett annat sätt att strukturera det skönlitterära beståndet så att det ska gå lättare att hitta vad man söker. Dock tycker hon själv att SAB är ett beprövat system som hon inte är intresserad av att frånga. "Vi har alltså följt klassifikationssystemet, vi har valt det och vi skulle aldrig komma på en tanke att liksom sätta ihop böcker som är gränsöverskridande. Kärlek, det kan ju också vara en historisk roman som har ett kärlekstema eller det kan finnas kärleksromaner som har ett historiskt." Hellre vill hon då göra tillfälliga småutställningar och föra samman den typen av böcker. Från början hade man planer på att ha fler "utbrytningar" som t.ex. essäer och noveller. Hon tror dock inte att detta skulle ha uppskattats av annan personal på biblioteket, även om besökarna kanske inte skulle ha protesterat.

Även bibliotekarie 3 är tveksam till att göra fler genreutbrytningar. De genreindelningar som finns nu tycker hon är relevanta då hon upplever att många söker specifikt efter t.ex. deckare eller fantasy, samt för att det är tydliga genrer. Hon säger liksom bibliotekarie 2 att det är svårare att kategorisera romaner med ett mer komplext innehåll.

Bibliotekarie 3 säger också att i vilken utsträckning man gör utbrytningar bör stå i relation till hur stort beståndet är. Hon tycker bl.a. att uppdelningen i "poesirummet" utifrån Hc-Hce, samt utgivning före och efter 1996 kanske inte är helt relevant. Eftersom det är så relativt få böcker där, samt även delvis beroende på hur hyllorna är placerade, så kan uppdelningen snarare försvåra än underlätta sökandet efter en viss bok. Framför allt är "1996 och framåt-avdelningarna" så små att det lätt "försvinner".

Även på hyllan för återlämnade böcker kan bibliotekarie 3 tycka att man delat upp lite för mycket då man både har Hc-Hce samt deckare, science fiction och fantasy uppdelningen även där. Hon tycker på sätt och vis att det är bra att man följt samma mönster genomgående överallt, men mycket just på grund av hur hyllorna är placerade så blir det lätt rörigt. Nyligen återlämnade fantasy står t.ex. vägg i vägg med den "vanliga" fantasy-hyllan och nyligen återlämnade deckare står mittemot de "vanliga" deckarna. Hon tror att användarna kan ha svårt att uppfatta var gränserna går då de olika "grupperingarna" står för tätt.

Dessutom säger Bibliotekarie 3 att hon är något tveksam till att man placerat debuterande svenska författare för sig då detta skapar ytterligare ett ställe för användarna att leta på. Dock brukar de skyltade böckerna där oftast vara utlånade. Hon vet inte riktigt varför man har valt att endast exponera de svenska, och icke de utländska debutanterna, men gissar att det kanske är enklare att bevaka de nya svenska författarna.

Hur såg diskussionen ut kring den nya hylluppställningen?/Fanns (finns) olika åsikter bland personalen kring valet?

Alla tre informanterna vittnar om att den hylluppställning man nu har fått viss kritik inom biblioteket. Kritiken har handlat om att det är "rörigt" och svårt att orientera sig bland hyllorna. Vissa anser att det är viktigt att hålla ihop författarskapen, vilket inte blir fallet när nyare och äldre böcker inte står ihop. Bibliotekarie 2 menar att många författarskap ändå återfinns på fler ställen, t.ex. när det gäller författare som skrivit både romaner, dramatik och lyrik.

Förutom detta har den interna kritiken även gått ut på att man inte tror att alla användare tänker på om en författare är utländsk eller svensk. Bibliotekarie 2 tycker att det är att i viss mån underskatta låntagarna. Från filialer och andra bibliotek har man fått kommentarer om att Hc-Hce uppdelningen skulle vara gammalmodig. Dock menar både bibliotekarie 2 och bibliotekarie 1 att de som arbetar med skönlitteraturen i Lund nu är väldigt nöjda, även de som från en början kanske var tveksamma. Egentligen övervägde man heller aldrig något annat system, då de som var engagerade i förarbetet inför skönavdelningens omorganisation var överrens om att det var så här man ville ha det. Bibliotekarie 2 menar att de som kom in i gruppen efterhand "kanske var lite misstänksamma, men det dröjde inte särskilt länge förrän de accepterade". Att man tänker lite annorlunda kring t.ex. uppdelningen Hc-Hce på Lunds stadsbibliotek i för-hållande till andra bibliotek antyder hon kan ha att göra med att det är en relativt hög medelålder bland personalen på Lunds skönlitterära avdelning.

Bibliotekarie 3 som kommit in i teamet på senare tid säger att hon till en början uppfattade hylluppställningen som lite konstig. Framför allt för att det de senaste åren blivit vanligare och vanligare att flytta ihop Hc och Hce, och nu gjorde Lunds stadsbibliotek alltså det motsatta. Nu när hon har arbetat där ett tag kan hon se att det finns både för- och nackdelar, och eftersom hon inte varit med vid beslutsprocessen så menar hon att det viktigaste är att hon arbetar utifrån de förutsättningar som finns. Något hon tycker är positivt är att det blir lättare för låntagarna om det söker en nyare bok, då de då inte behöver gå igenom hela beståndet utan kan gå direkt till hyllorna "1996 och framåt". Hon tycker också att det är väldigt bra att man nu sedan en tid tillbaka kan se alla placeringar i katalogen. Bibliotekarie 3 säger också att hon ibland fortfarande upplever att personal från bibliotekets andra avdelningar tycker att det är svårt att hitta bland skönlitteraturen, men att det kanske måste få ta lite tid innan man kan avgöra hur bra det fungerar.

Finns det planer på fler förändringar?

Både bibliotekarie 1 och 2 säger att det finns planer på fler förändringar. Bl.a. nämner de att man eventuellt i framtiden kommer att dela in beståndet i fler genrer som t.ex. noveller och essäer. Även om man inte gör detta till fasta indelningar vill bibliotekarie 2 göra tillfälliga utbrytningar av den typen. Man är inte intresserad av att göra utbrytningar som är ämnesbaserade. Dessutom berättar både bibliotekarie 1 och 2 att det pågår en diskussion om hur man ska kunna förtydliga för användarna genom bättre skyltar som talar om vad som står på de olika hyllorna. Bibliotekarie 1 menar också att det är viktig med annan typ av information till användarna, t.ex. i form av biblioteksvisningar.

3.22 Bibliotekariernas bild av användarbeteendet

Hur tror du användarna gör när de väljer/letar efter skönlitterära böcker?

Bibliotekarie 2 gissar att det är ungefär hälften som browsar respektive söker en specifik bok. De hon möter vid informationsdisken är ofta de som vet vad de söker men inte hittar boken på hyllan för att den är utlånad. Hon tror dock att det är många som inte vill ha hjälp av de som inte vet någon exakt titel eller författare. Bibliotekarie 1 säger först att hon tror att de flesta av användarna vet precis vad de ska ha, men menar sedan även hon att det är i första hand de som de möter. De som browsar däremot går oftast runt för sig själva och letar på "måfå". Hon tror att många låntagare "famplar väldigt mycket, hyllorna ser likadana ut, det är svårt då". Bibliotekarie 1 säger dock att det är väldigt svårt att veta hur användarna gör utan att ha frågat dem, vilket de alltså inte har.

Bibliotekarie 3 anser att informationsdiskens placering minskar möjligheterna att se hur användarna beter sig, om de "ser villrådiga ut mellan hyllorna" eller inte. Hon säger att det kanske vore bra om bibliotekarierna rörde sig mer ute på avdelningen men att det är svårt att göra det samtidigt som man har informationspass i disken. Hon tror dock att låntagarna har lättare för att fråga någon som rör sig bland hyllorna. Sätter upp böcker gör personalen oftast före klockan tio då biblioteket öppnar. Till skillnad från bibliotekarie 1 och 2, säger hon dock att de hon i första hand inte möter är de som vet precis vad de ska ha. Sedan utvecklar hon detta och kommer fram till att de är de som vet vad de ska ha, och hur de hittar detta som inte frågar bibliotekarien. Dvs att det händer att folk med frågor om speciella typer av böcker eller specifika titlar ibland ber om hjälp för att hitta dessa på hyllorna. Men hon vill ändå inte dra några slutsatser utifrån detta hur vanligt det ena eller andra beteendet är.

Något bibliotekarie 1 lagt märke till när det gäller användarbeteendet är att många fler unga män än kvinnor ber om lästips, ofta utifrån någon bestämd "plan" som att de t.ex. tänkt börja läsa klassiker eller liknande. Kvinnor, framför allt lite äldre, kommer ofta och söker en exakt titel som de fått tips om genom en recension i en tidning, eller genom en väninna. Hon upplever att dessa kvinnor har "ett väldigt sug efter information om böcker och de tar informationen var de ser den". Däremot kan inte bibliotekarie 1 svara på om hon tror att dessa olika grupper av användare söker olika bland hyllorna också.

Både bibliotekarie 1 och 2:s erfarenhet är att de flesta låntagarna är intresserade av det nya. "Boksnurrorna" där man skyltar med det som är "nästan nytt" uppfattar hon som mycket populära. Dessutom är det enligt bibliotekarie 1 och 2:s mening många av de som inte är vana biblioteksbesökare som letar bland böckerna på hyllan för nyligen återlämnat. Bibliotekarie 1 säger att: "[...] där har man ju redan ett urval, det är ju svårt att kasta sig in i denna enorma massa, [...] där är det ju redan utplockat någonting, och någonting som andra läser [...]". Hon nämner också att deckarna, framför allt de som det pratas om, är väldigt populära och att de "går av sig själv". Även bibliotekarie 3 säger att den plats på avdelning där det rör sig mest folk, nog är där både deckarna och de nyligen återlämnade böckerna är placerade. Fantasyböckerna verkar enligt bibliotekarie 1:s mening också vara väldigt populära, även bland vuxna. Dock ser hon, liksom bibliotekarie 3, tecken på att science fiction är allt mindre efterfrågat. Bibliotekarie 2 säger att de specialexponerade böckerna också går väldigt bra, även om det är en okänd författare. De användare som har förstått var de senaste årens böcker står använder sig nog ofta av just de hyllorna, men hon tror samtidigt att många letar bland de "vanliga" hyllorna. bibliotekarie 3 nämner också hyllorna för snabbblån som populära bland låntagarna.

Bibliotekarie 2 anser inte, som vissa som varit kritiska till hylluppställningen, att många användare inte vet om författaren de söker är svensk eller inte. Detta tror dock bibliotekarie 3 kan vara fallet. Hon säger att vissa användare är mer

ute efter en viss typ av bok, och inte bryr sig så mycket om ifall den är skriven av en svensk eller utländsk författare.

På frågan om de märkt någon förändring av användarnas beteende efter omorganisationen har de svårt att svara, då det ju tidigare inte fanns någon speciell avdelning eller informationsdisk för skönlitteraturen. Bibliotekarie 1 menar att de skönlitterära låntagarna inte alls syntes eller fick samma service innan. Bibliotekarie 2 säger att det tidigare mycket sällan kom frågor om boktips, vilket det oftare gör nu.

Bibliotekarie 3 berättar att ett av argumenten mot att ha genreindelning på bibliotek har varit att det styr användarna så att de bara håller sig till en och samma genre, och inte hittar något nytt. Detta är hon dock tveksam till, och hon tror i alla fall inte att en hylla med nya böcker fungerar på samma sätt.

Har ni fått några reaktioner på hylluppställningen från användarna?

Har det gjorts någon användarundersökning angående detta före eller efter omorganisationen?

Bibliotekarie 2 säger att personalen i början fick en hel del negativa reaktioner från låntagare som bl.a. tyckte att avdelningen kändes splittrad, konstig och svåröverblickbar. Många blev irriterade innan de förstod att de nya böckerna var placerade för sig. Dessa kommentarer är inte lika vanliga nu, och hon framhåller att det är viktigt hur personalen bemöter negativa reaktioner. Hon tycker att man bör presentera det nya systemet som något positivt istället för att hålla med användarna i deras kritik. Att det är dåligt skyltat är hon dock medveten, om och vill göra något åt.

Både bibliotekarie 1 och 3 säger att många besökare fortfarande kan tycka att uppställningen är konstig, men alla tre informanterna hävdar att användarna ofta tycker den är bra när de väl fått den förklarad för sig. De negativa kommentarer som kommit från användarna har gått ut på att man måste leta efter en bok på många olika ställen och att man måste veta om en författare publicerats både före och efter 1996. Bibliotekarie 1 tror att det framstår som ett större problem för de som är mer ovana. Bibliotekarie 3 säger att hon förstår att hylluppställningen kan verka lite konstig för de som inte vet hur det är tänkt. Hon har bl.a. mött en användare som ansåg att förändringen av hylluppställningen var till för bibliotekariernas egen skull. Förutom för de ovana gissar hon att kanske även de som är lite äldre har svårare att förstå det nya systemet.

Däremot tror bibliotekarie 3 att den nuvarande uppställningen är funktionell för de användare som känner till systemet samt för personalen. Bibliotekarie 1 säger att de positiva reaktionerna ofta kommer från de som läser mycket, vilka anser att avdelningen är mer överskådlig nu. Hon liksom bibliotekarie 3 menar att den nya uppställningen kanske kräver att man är mer medveten i sitt sökande, att man åtminstone vet om man vill ha en svensk eller utländsk författare, eller en nyare bok. Däremot säger hon att det kan bli svårt om man söker en exakt titel men utan att veta speciellt mycket mer. Det beror även lite på hur gärna man använder Book-it för att söka i. Hon tror att Opacen kan framstå som svår att använda för vissa låntagare.

Informanterna berättar att det innan omorganisationen gjordes en användarundersökning för hela biblioteket³, men den innehöll inga speciella

³ Denna användarundersökning utfördes 1997 av Gfk på uppdrag av Lunds stadsbibliotek och var en uppföljningsstudie av en attitydundersökning som gjordes 1989. Man intervjuade 200 Lundabor per telefon.

frågor angående skönlitteraturen. Bibliotekarie 2 tror att det är en utvärdering på gång från ledningshållet, men bibliotekarie 1 säger att man hittills varken har frågat besökarna vad de tycker om den skönlitterära avdelningen eller haft tillräckligt med biblioteksvisningar.

Resultaten visade bl.a. hur många som söker i bibliotekets datorkatalog. 29% svarade att de ofta gjorde detta vilket var en ökning från 1989. Dock var det lika många -97 som -89 som aldrig använde datorkatalogen (22%). På frågan om hur lätt man tyckte det var att hitta vad man sökte i biblioteket svarade nästan hälften att det var lätt och 19% att det var svårt. Fler tyckte det var svårare att hitta 1997 än 1989. En av orsakerna var att man inte förstod logiken i sättet att skylta och att man var ovan vid beteckningarna (*Attitydundersökning bland Lundabor - uppföljningsstudie, 1997*).

3.3 Användarenkäten

Efter att ha sorterat bort de ifyllda enkäter där respondenten visades sig inte ingå i min population (se metodavsnittet), bestod mitt urval av 125 personer. Här redovisas mitt syfte med frågorna samt fördelningen av svaren med hjälp av tabeller och diagram. (Se även bilaga 3).

Fråga 1-6 syftade till att få en bild av hur populationen ser ut vad gäller bl.a. kön, ålder, utbildning och vana att söka efter skönlitteratur på bibliotek. Jag ville även se om några av dessa egenskaper påverkar användarnas sätt att leta efter skönlitteratur. Då det visade sig att fördelningen var ojämn på många av frågorna, och urvalet i t.ex. vissa ålders- eller utbildningsnivågrupper var litet, har jag valt att titta på användarbeteendet endast utifrån kön och hur van man är att söka efter skönlitteratur. Nedan beskrivs personerna i mitt urval i tabellform. Vad gäller fråga 2 har jag i efterhand upptäckt ett konstruktionsfel då intervallet 55-65 i stället skulle ha varit 56-65. Detta kan eventuellt ha påverkat fördelningen.

Tabell 2. Svarsfördelningen på frågorna 1-6

1. Kön	
Kvinna	73
Man	52
Tot.	125

2. Ålder	
15-25	50
26-35	27
36-45	10
46-55	11
55-65	11
66-	16
Tot	125

3. Sysselsättning	
Studerande	55
Förvärvsarb.	35
Pensionär	18
Arbetslös	3
Annat	9
Tot	120

(Bortfall 5 pers.)

4. Högsta utbildn.nivå	
Grundskola (folkskola)	4
Realskola	3
Folkhögskola	1
Gymnasium	19
Högskola/Universitet	95
Annat	1
Tot	123

(Bortfall 2 pers. Har man kryssat för fler alt. har jag valt det högsta)

5. Hur ofta man söker skönlitteratur på bibl.	
Mer än En gång/veckan	19
En gång/veckan	22
En eller ett par ggr/månaden	56
Ca varannan månad	16
Någon gång om året	11
Mer sällan än någon gång om året	1
Tot	125

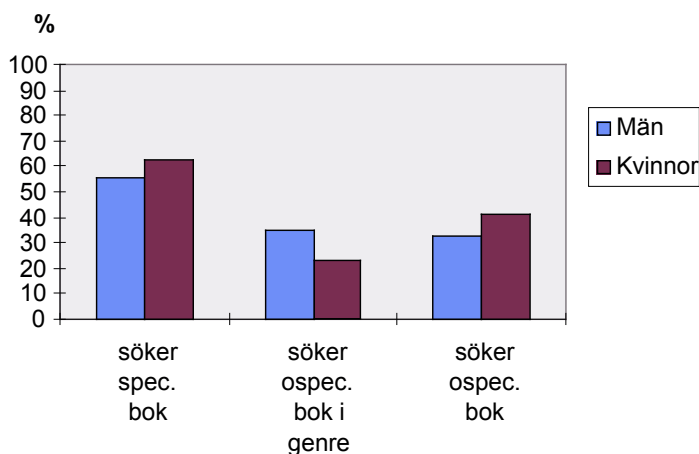
6. Är det på Lunds Stadsbibliotek man vanligtvis söker skön.litt.	
Ja	110
Nej	15
Tot	125

Fråga 7-11 handlar om vilka intentioner användarna hade när de kom till den skönlitterära avdelningen, dvs om de redan innan visste exakt vilken bok de ville ha eller bara att de ville ha någon "bra" bok. Utifrån detta vill jag också veta om boken de söker är/ska vara på svenska i original eller översatt, ny eller gammal, om den tillhör någon specifik genre m.m.

Respondenterna har här haft möjlighet att kryssa för fler alternativ på varje huvudfråga om de letar efter olika typer av böcker. Detta leder dock till att summan av svaren på varje fråga kan bli mer än 100%. Då vissa svarat inkonsekvent vad gäller fråga 7 och 8 (De kan t.ex. ha svarat att de endast

söker en specifik bok på fråga 7 och sen att de endast söker en "bra" bok på fråga 8) så kommer jag inte titta på dem i relation till varandra utan endast redovisa resultaten var för sig. Denna inkonsekvens påverkar även i viss mån svarens tillförlitlighet

Mitt syfte med **fråga 7** är att ta reda på om användarna kommit till den skönlitterära avdelningen för att söka en specifik bok som de redan på förhand visste författare till eller titel på, eller om man endast kom för att söka en "bra" bok utan att ha något specifikt i åtanke. Det senare innebär alltså någon form av browsing, dvs att man söker och väljer bok genom att titta på hyllorna. Jag har först sorterat svaren i tre grupper. Den första gruppen innehåller de som svarat att de på förhand vet vilken författare eller titel de söker efter (svarsalternativ a-c), den andra de som söker en ospecifik bok men inom en viss genre (svarsalternativ d-g) och den tredje de som söker en "bra" bok, vilken som helst (svarsalternativ h). Alternativ b, "Jag ska leta efter en specifik bok som jag vet författare till men inte titel på", är något tveksamt formulerad då man inte behöver söka en specifik bok när man söker en viss författare, men det räknas här som specifikt då åtminstone författaren är det. Ett visst förbehåll finns även när det gäller svarsalternativ g. Några respondenter har kryssat för detta alternativ men sedan på fråga 11 antingen svarat att de *inte* sökt efter en bok i en viss genre eller att den genre de sökt är t.ex. "skönlitteratur" eller "roman", vilket inte var vad jag avsåg med begreppet "genre". (Se Definitioner samt Fråga 11) Observera att varje person kan återfinnas i flera grupper då diagrammet visar vilken sökstrategi man, *ibland i kombination med andra*, använder sig av. Alla 125 respondenterna har besvarat denna fråga.

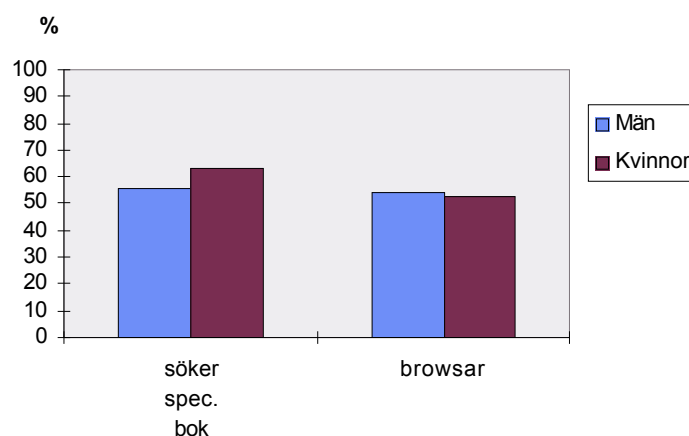

Figur 1. Hur stor andel i procent inom varje kön som har kryssat för respektive sökstrategi

Resultatet i Figur 1. visar att det beteende som är vanligast är att söka efter en specifik bok. Totalt 75 personer har kryssat för något av alternativen a-c. Av dessa är 29 stycken män och 46 kvinnor. Alternativen d-g som indikerar att man söker efter en bok inom en viss genre men utan att ha någon specifik titel eller författare i åtanke har 35 personer valt varav 18 män och 17 kvinnor. Slutligen är det 47 stycken som säger att de söker en "bra" bok, vilken som helst. Av dem är 17 stycken män och 30 kvinnor.

Då både de som valt någon av alternativen d-g samt de som kryssat för h använder sig av någon form av browsing, har jag även grupperat dem och jämfört med de som svarat alternativ a-c. Figur 2. visar att det är något färre personer som söker en bok utan att

ha en specifik författare eller titel i åtanke (men i vissa fall utifrån en viss genre) än de som vet mer bestämt vad de vill ha. Totalt är det 75 personer i den första gruppen och 66 i den andra.

Figur 2. Hur stor andel i procent inom varje kön som söker specifik bok resp. browsar

Kvinnor och män verkar vara ungefär lika benägna att browsa, även om männen i större utsträckning söker utifrån genrer medan kvinnorna letar efter en "bra" bok vilken som helst. Fler kvinnor än män, procentuellt sätt, söker också efter böcker som de redan innan de kom till biblioteket visste titel på eller författare till.

Jag har även tittat på resultatet på fråga 7 utifrån hur pass ofta användarna söker efter skönlitteratur på bibliotek. Här delade jag upp respondenterna i tre grupper utifrån svaren på fråga 5. Grupp 1: De som svarat "Mer än en gång i veckan" eller "En gång i veckan". Grupp 2: De som svarat "En eller ett par gånger i månaden" eller "Ca varannan månad". Grupp 3: De som svarat "Någon gång om året" eller "Mer sällan än någon gång om året". Inom varje grupp har jag sen undersökt hur stor andel som tillhör respektive grupp vad gäller sökstrategi utifrån fråga 7. Resultatet presenteras nedan i en korstabell.

Tabell 3. Hur stor andel i procent inom varje "Biblioteksvanegrupp" som använder sig av resp. sökstrategi.

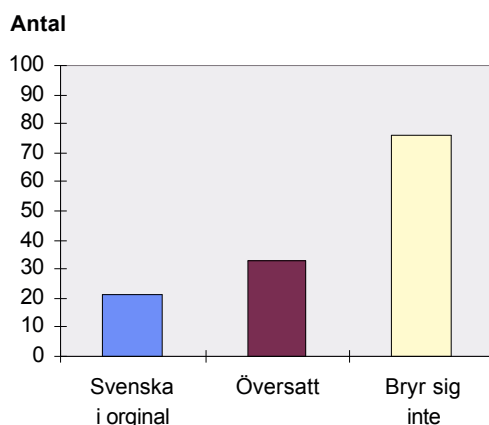
	Grupp 1 (tot. 41 st.)	Grupp 2 (tot. 72 st.)	Grupp 3 (tot. 12 st)
Spec. bok	56,1% (23 st)	61,1% (44 st)	66,7% (8 st)
Ospec.bok inom spec.genre	29,3% (12 st)	27,8% (20 st)	25% (3 st)
Ospec.	51,2% (21 st)	34,7% (25 st)	8,3% (1 st)

Tabellen ovan visar att vanligast i alla tre grupperna är att man söker efter en specifik bok. Att söka efter en bok utan att ha varken någon specifik författare, titel eller genre i åtanke verkar vara vanligare bland de två grupper som oftare letar efter skönlitteratur på bibliotek. Då underlaget i grupp 3 är så pass litet är det dock svårt att dra några säkra slutsatser.

Med **fråga 8** ville jag undersöka i vilken utsträckning användarna bryr sig om hur ny/gammal boken de söker är. Det var totalt 123 stycken som besvarade frågan. Av de som här svarade att de letade efter någon "bra bok, vilken som helst" (svarsalternativ d och e) var det 11 som ville ha en bok som var max fem år gammal, medan 54 stycken inte brydde sig när boken var utgiven. Det senare alternativet utgjordes alltså av ca 83% av de som (eventuellt i kombination med annat) inte sökte en specifik bok.

Oavsett om man sökte en specifik bok eller inte var det dock 30 personer som ville ha en bok som var utgiven de senaste fem åren, medan 80 stycken svarade att de inte visste eller brydde sig om när boken var utgiven. 20 stycken sökte efter en specifik bok som de visste var äldre än fem år. Resultatet indikerar alltså att det allra flesta åtminstone sökte någon bok vars utgivningsår inte hade någon direkt betydelse.

Fråga 9 handlar om huruvida man specifikt söker en bok på svenska i original alternativt översatt från annat språk. 124 personer har besvarat denna fråga. (De respondenter som svarat att de endast söker en bok på annat språk än svenska är bortplockade i ett tidigare skede då de inte ingår i undersökningens population)

Figur 3. Hur många personer som har kryssat för respektive alternativ på frågan om huruvida man specifikt söker en översatt eller inte översatt bok.

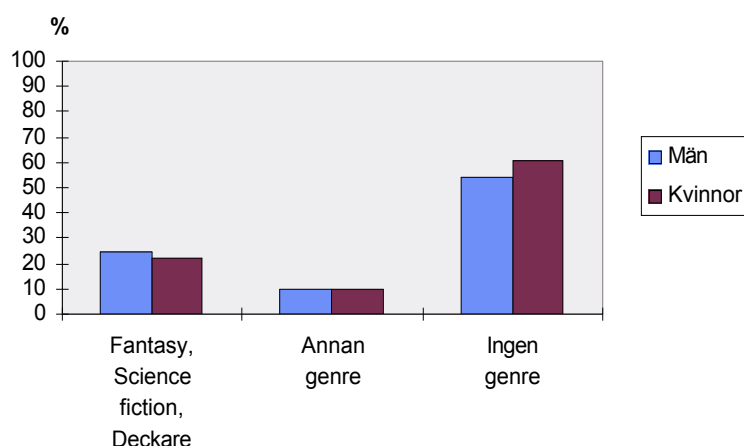
Vanligast är som Figur 3 visar att man inte bryr sig om vilket originalspråk boken har. Dock är det något vanligare att man medvetet söker en översatt bok än en bok på svenska i original.

På **fråga 10** har alla i min resultatredovisning svarat att de letar efter en tryckt bok eftersom detta var ett kriterium för att ingå i min population. Dock kan det ha varit några av dem som även sökte t.ex. kassetböcker men då detta ligger utanför min undersökning går jag inte närmare in på det här.

På **fråga 11** fick respondenterna svara på om de sökte en bok inom en viss genre och i sådant fall vilken. Jag var både intresserad av hur vanligt det var att man sökte efter böcker utifrån genrer, vilka av de befintliga genreuppdelningarna på Lunds stadsbibliotek som var mest populära samt ifall det "saknades" någon genreuppdelning på biblioteket.

Här har jag märkt att jag har varit otydligt i frågekonstruktionen. Det jag främst var ute efter var den skönlitterära prosans underavdelningar (se Definitioner) men då jag även nämnt lyrik/poesi samt dramatik som alternativ uppstod tveksamheter. Relativt många har därför kryssat för "annan genre" och sedan skrivit något som inte stämde in på min definition av genre. Men eftersom alla (utom en) som valt detta alternativ även specificerat vad de menar som "annan genre" har det ändå varit möjligt för mig att veta vad de avsett. De som fyllt i "roman" eller "skönlitteratur" har jag därför tolkat som att de inte söker en specifik genre i den betydelse jag avser. Även de som klart och tydligt fyllt i något som inte är en skönlitterär genre, som t.ex. "uppslagsverk" har jag tolkat som om de svarat "nej". Dock är det ett par fall där jag är osäker på om de avsett en genre inom skönlitteraturen eller ej.

Det finns även en viss inkonsekvens när det gäller svaren på fråga 11 i förhållande till svaren på fråga 7. Några respondenter har svarat på fråga 7 att de söker en bok i en specifik genre men på fråga 11 att de inte gör det. Detta påverkar möjligtvis resultatens tillförlitlighet. Dock är det fullt möjligt att svara att man söker en bok i en viss genre på fråga 11 men inte på fråga 7 då det på fråga 7 krävs att man inte har någon specifik författare eller titel i åtanke. Tre personer har överhuvudtaget inte besvarat frågan.

Figur 4. Hur stor andel i procent inom varje kön som söker en bok i en viss genre resp. inte gör det

Resultatet visar att de flesta inte söker någon bok i en specifik genre. Svaren speglar heller inte några stora könsskillnader men männen verkar vara någon mer benägna att söka böcker inom deckar-, science fiction- och fantasygenrerna medan kvinnorna överhuvudtaget söker mindre utifrån genrer.

Av de tre genrebrytningar som finns på Lunds stadsbibliotek är deckarna de mest populära. 15,1% av kvinnorna och 9,6% av männen svarar att de söker en deckare. Lika stor andel av männen söker en science fiction-bok respektive en fantasybok medan endast 2,7% av kvinnorna letar efter en bok inom science fiction-genren och 5,5% inom fantasy.

Totalt tolv personer kryssade för att de sökte en bok inom någon annan genre, och av dem svarade två stycken att det sökte en historisk roman. Enstaka personer skrev att de sökte en samhällskildrande roman, skräck, psykologiskt drama, äventyr samt "ångest". En person specificerade inte alls och 4 personer

skrev "historia" respektive "biografi", med vilket jag är osäker på om de avsåg en skönlitterär genre eller inte.

123 personer besvarad **fråga 12** angående om de bett bibliotekarien om hjälp eller inte. Majoriteten, 107 stycken svarade nej, åtta svarade att de bett om hjälp med att hitta en viss bok på hyllan och åtta att de bett om hjälp med något annat. (T.ex. göra en reservation, få nytt lånekort, hämta upp en bok ur magasinet m.m.) Ingen av respondenterna hade frågat bibliotekarien om ett skönlitterärt boktips. Då jag ofta närmade mig användarna när de ganska nyligen anlät till avdelningen är det dock möjligt att de senare bad bibliotekarien om hjälp.

4. Analys & diskussion

På den skönlitterära avdelningen på Lunds stadsbibliotek har man valt att dela in romanerna på svenska efter i huvudsak tre kriterier. Först har man sorterat ut tre tydliga och relativt lättdefinierade genrer: deckare, fantasy och science fiction. Resten av beståndet har man delat upp i två grupper utifrån om böckerna är skrivna på svenska i original eller översatta från något annat språk. Inom respektive sådan grupp har man sedan urskiljt den litteratur som är utgiven de senaste fem åren. Denna undersökning har syftat till att ta reda på varför man har valt denna modell och om den är relevant utifrån användarnas beteende när det gäller att välja och söka efter skönlitteratur.

4.1 Uppställningssystemet

I intervjuerna med bibliotekarierna på den skönlitterära avdelningen blir det tydligt att beslutet om hylluppställningen inte föregåtts av någon större diskussion. De säger att de som ingick i teamet från början var överens om att det var denna modell man ville ha och att man aldrig övervägde något annat alternativ. Informanterna vittnar dock om att man fått ganska mycket kritik internt på biblioteket och från filialerna, men detta verkar snarare ha stärkt dem i tron på det valda systemet. Att de är vana vid att få försvara sin inställning märks även genom att de tycks utgå ifrån att jag i intervju-situationen har ett kritiskt förhållningssätt och därför ofta betonar hur överens de är i det skönlitterära teamet.

4.11 Separationen av Hc- och Hce-klassificerade böcker

Uppdelningen i Hc-Hce hade man haft under en tidigare period på biblioteket, och det tycks som om det föll sig naturligt att införa det igen. På mina frågor om varför man gått tillbaka till den uppdelningen säger informanterna att de tycker att det är viktigt att lyfta fram och värna om den svenska litteraturen och att man gärna vill försöka öka utlåningsfrekvensen när det gäller denna. Detta, samt formuleringen att man vill marknadsföra de svenska författarna, uttrycker kanske inte i första hand ett användarcentrerat perspektiv utan mer åsikter om vad man önskar att låntagarna ska intressera sig för. Dock säger man även att hylluppställningen ska fungera som konsumentupplysning och underlätta för användarna att hitta de svenska böckerna, vilket skulle kunna tyda på ett försök till användaranpassning. På vilka grunder denna anpassning bygger är dock oklart då ingen av bibliotekarierna nämner att användarna uttryckt någon önskan eller något behov av denna typ av uppdelning. Min användarenkät visar

också att mycket få bryr sig om ifall boken de söker är skriven på svenska i original eller om den är översatt. De som i någon utsträckning söker medvetet när det gäller detta är dock mer intresserade av den översatta litteraturen. Att de utländska, framför allt de engelska och amerikanska romanerna, är mest populära säger sig i och för sig bibliotekarierna vara medvetna om och att detta är en av anledningarna till att man just vill framhäva de svenska författarna. Dock är bibliotekarierna något oense om hur pass medvetna användarna är när det gäller huruvida boken de söker har en svensk eller utländsk upphovsman.

I intervjuerna berättar bibliotekarierna själva att uppdelningen i Hc- och Hce-klassificerade böcker har fått kritik från t.ex. filialer för att vara "gammalmodig". Den bibliotekarie som kommit in i det skönlitterära teamet på senare tid säger också att hon först tyckte det var lite konstigt att man valt att gå tillbaka till denna uppdelning då trenden på senare år har varit den motsatta. När jag frågade 39 andra bibliotek i Sverige om hur de valt att göra svarade endast två stycken att man nuförtiden har dessa avdelningar separerade. Många säger dock att de tidigare haft denna uppdelning men att man, oftast på 1970- eller 1980-talet, sammanförde de översatta böckerna och de på svenska i original. Varför dessa bibliotek valt att göra detta och om det skett utifrån signaler från användarna säger min undersökning dock inget om.

4.12 Utbrytningen av de senaste fem årens utgivning

Beslutet att placera de senaste fem årens utgivning för sig verkar till stor del bygga på erfarenheter bibliotekarierna har fått i kontakten med användarna. Det verkar inte som att de själva egentligen vill uppmuntra detta från sin egen synvinkel då en av bibliotekarierna uttrycker det som en nackdel att denna uppställning kanske gör att man mest lånar den nya litteraturen (vilken hon i och för sig tror skulle hända ändå). Men då de ändå valt att ha denna uppställning tyder det på att man här har tagit hänsyn till användarnas intresse i första hand. En av de andra bibliotekarierna säger dock att hon överhuvudtaget inte tror att placeringen av de nyaste böckerna för sig gör att man endast lånar av dessa. Informanterna berättar att det tidigare ofta kom låntagare som ville ha hjälp med att hitta något relativt nytt och att det då var svårare att vägleda dem. De tycker sig även märka att boksurrorna med "nästan nya" böcker och snabblånen hör till det mest populära.

Många tidigare gjorda användarundersökningar tyder också på att just den nya litteraturen är mycket efterfrågad. Spiller (1991) refererar till undersökningar som visat att drygt 50% av de skönlitterära lånen utgörs av böcker som var utgivna de senaste fem åren. Saartis experiment (1997) med hyllklassifikation på två finska bibliotek visar också att trots försök att åstadkomma motsatsen så är den nya litteraturen absolut mest attraktiv för låntagarna. Även Wikström (1999) skriver i sitt examensarbete att de exponeringar som är mest populära är nyinköpta böcker. Min användarundersökning visar dock att det vanligaste är att man inte bryr sig om när boken är utgiven, men det är ändå en ganska stor del av respondenterna, ca 25%, som åtminstone söker *någon* bok som är mindre än fem år gammal. Något oväntat i min mening är att av de som sökte en specifik bok brydde sig 83% inte om när boken var utgiven. De som söker en specifik bok som är utgiven de senaste fem åren skulle ju egentligen lika gärna kunna söka upp boken i en alfabetisk ordning.

Den skönlitterära avdelningen har fått viss intern kritik när det gäller uppdelningen utifrån utgivningsår. Många anser t.ex. att man bör hålla ihop författarskapen. Denna kritik bemöter dock bibliotekarie 1 med att detta inte

varit fallet tidigare heller då många författare skriver inom olika skönlitterära former som prosa, dramatik och lyrik. Dock blir det ju ofrånkomligt ytterligare ett ställe att söka författaren på genom denna uppdelning.

I och med att man bryter ut de senaste fem årens utgivning frångår man ju också SAB-systemet vilket man sagt sig inte vilja göra, och detta på ett ovanligt sätt. Endast fem-sex bibliotek av de som svarade på min e-postenkät hade någon liknande uppdelning efter bokens ålder.

4.13 Genreutbrytningarna

Angående genreindelningen säger bibliotekarierna i min undersökning att de tycker att det känns naturligt och relevant att ha deckare och fantasy för sig då det är tydliga genrer, och för att de har uppfattningen att många användare söker böcker specifikt i dessa genrer. Man är dock något mer osäker på hur populär science fiction är som genre numer. Användarenkäten visar att det är befogat att ha en indelning utifrån genre då nästan 30% av användarna har svarat att de söker någon ospecifik bok i en viss genre. Även tidigare forskning av t.ex. Yu och O'Brien (1999) tyder på att en av de vanligaste sökstrategierna är att leta efter skönlitteratur utifrån genrer. Liksom bibliotekarierna i Lund sagt så visade det sig genom användarundersökningen att den populäraste genren var deckare och den minst populära science fiction. Dock står kvinnorna för den största skillnaden då många av dem läser deckare men få science fiction. När det gäller männen lånar man lika mycket ur alla de tre genreutbrytningarna man använder sig av på Lunds stadsbibliotek.

I intervjuerna kommer det också fram att man inte är speciellt intresserad av att göra som vissa andra bibliotek och ha fler genreutbrytningar utifrån innehåll. Man tror inte på att kategorisera mer komplex skönlitteratur. Bl.a. Saarti (1997) uttrycker denna tveksamhet angående i hur stor utsträckning det är möjligt att klassificera den mer seriösa litteraturen och menar att det krävs vidare forskning för att undersöka vilken modell man ska använda i sådant fall. De enkätsvar jag fått från användarna tyder inte direkt på att det är motiverat att ha fler genreutbrytningar. Få personer säger att de söker en bok i någon annan genre än de som redan finns och bland dem är spridningen stor. Detta säger ju dock inget om hur användarna skulle reagera om det fanns fler genreutbrytningar. Andra undersökningar (Baker 1988) visar att man tenderar att låna mer av de böcker som är hyllklassificerade.

Att det är relevant att överhuvudtaget ha genreutbrytningar, stöds av Spillers (1980) undersökning som visar att av de som svarat att de var intresserade av böcker i en viss kategori så föredrog mer än hälften att man fysiskt separerade de olika genrerna. Även Saartis (1997) forskning visar att kategoriseringen underlättar för låntagarna att hitta det de söker, detta med utgångspunkt i att de flesta i hans undersökning browsade. Resultaten både från Spillers och Saartis försök visar dock att kategoriseringen försvårar för de som söker en specifik författare och de som lånar böcker från flera olika kategorier. För dem skulle en alfabetisk ordning vara mer relevant. En lösning på detta är att ha ett bra återfinningssystem via katalogen, vilket man sedan några månader har på Lunds stadsbibliotek. Detta innebär att man i datorkatalogen kan se alla fasta placeringar. Problemet här kan kanske vara att många användare inte gärna använder detta sätt att söka, eller ens vet vilka möjligheter som finns.

Ett annat argumenten mot att gruppera skönlitteraturen utifrån genrer har handlat om att detta skulle påverka låntagarna så att de fastnar i en viss typ av läsande och inte utvecklas. Saarti (1997) benämner denna företeelse; "feeding

with the spoon-effekten". En av bibliotekarierna i Lund säger att hon är medveten om att dessa argument finns mot genreindelning men att hon är tveksam till om den risken är så stor. Saarits resultat visar just att hyllklassifikationen inte i någon stor utsträckning påverkade vilka genrer som lånades. Även om biblioteket inte använde denna uppdelning så lånade de flesta användarna "förströelse-litteratur". Man trodde dock att det skulle lånas mer av den äldre litteraturen när den fördes samman med den nyare inom varje genre, men resultatet visar inte heller någon sådan effekt.

Författarna till artikeln *Genreopstilling af skønlitteratuen?* (1980) menar att genreuppställningen kan vara ett sätt att förmedla bra böcker. I likhet med detta anser Thorhauge (1993) att det är viktigt att man inte bara ger låntagarna det de redan vet att de vill ha, utan att man även påvisar något som för den enskilde användaren är nytt. Detta säger även han att man skulle kunna åstadkomma just genom att föra samman böcker utifrån ämne då detta kan få användarna att uppmärksamma de mindre kända böcker som står intill de mer populära. Baker (1988) visar just detta i sin undersökning, dvs att klassifikation av skönlitteratur ökar utlån utifrån genre istället för utifrån kända författare, vilket innebär att man i och med genreuppdelningen kom att låna mer av "den mindre populära litteraturen". En av bibliotekarie i min undersökning säger dock att hon inte vill använda denna metod för att förmedla litteratur, dvs att "smyga" in böcker för att de ska bli utlånade.

4.2 Det tredelade biblioteket som modell

I Intervjuerna säger bibliotekarierna att man använt den tyska biblioteksmodellen Det tredelade biblioteket som inspiration till den nya avdelningen. Ursprungsmodellen var tänkt att appliceras på biblioteket som helhet men i Lund är det alltså i första hand den skönlitterära avdelningen som har tillämpat den. Den första zonen i Det tredelade biblioteket motsvaras av hyllorna med de senaste fem årens utgivning. På Lunds stadsbibliotek har man dock inte som i den tyska modellen exponerat böckerna med framsidan utåt utan behållit en traditionell uppställning. I den andra zonen, dvs den större delen av beståndet, har man ej heller blandat medierna utan har t.ex. kassettböckerna placerade för sig. Däremot har man tagit till sig tankarna kring att ha ett öppet magasin även om det kanske är lite otillgängligt placerat i Lund, då det inte ligger i anslutning till den skönlitterära avdelningen.

Det framkommer genom intervjuerna att bibliotekarierna på denna avdelning inte delar alla grundtankar som Det tredelade biblioteket byggde på. Enligt Thorhauge (1993) utgick man i den tyska modellen från att klassifikationssystemen är funktionella som söksystem men inte som uppställnings- och förmedlingssystem. En av bibliotekarierna i min undersökning uttrycker däremot mycket tydligt att hon anser att man bör hålla sig till SAB så mycket som möjligt eftersom det är ett genomtänkt och beprövat system. Hon säger att hon kan tänka sig att eventuellt göra fler utbrytningar utifrån SAB när det gäller t.ex. essäer, men att hon är emot att göra fler genreutbrytningar som inte återfinns inom SAB. Detta är intressant då tidigare forskning kring hylluppställningar överlag behandlar just utbrytningar ur klassifikationssystemen som en metod att göra samlingarna mer tillgängliga för användarna, medan man i Lund alltså har en motsatt ståndpunkt.

En annan av utgångspunkterna i modellen Det tredelade biblioteket var att man ville ställa den ovana besökaren i centrum, istället för att som tidigare utgår från de vana och bibliotekarierna. I intervjuerna med bibliotekarierna på Lunds

stadsbibliotek kommer det dock fram att de tror att deras hylluppställningssystem nog kan vara svårförståeligt för de som inte är vana vid att söka skönlitteratur och inte fått systemet förklarad för sig.

4.3 Användarnas sökstrategier

Alla tre informanterna säger att de har svårt att uttala sig om hur användarna gör när de väljer och letar efter skönlitteratur. Detta för att de inte har frågat dem samt att de i första hand endast möter de som uttryckligen behöver hjälp. Man har dock en känsla av att många låntagare har svårt att orientera sig bland hyllorna, att de "famllar". Bibliotekarierna gissar att ungefär hälften söker en specifik bok respektive browsar. Detta stämmer mycket bra med resultatet från min enkätundersökning samt med tidigare forskningsresultat. Spillers (1980) undersökning visar t.ex. att av de böcker som lämnades tillbaka under undersökningstillfället så var drygt hälften valda genom att användaren kände till författaren eller titeln sen tidigare, eller kände igen den under browsandet. Knappt hälften var således valda endast genom browsing. Den största delen av biblioteksbesökarna sade att de använde båda metoderna lika ofta. Ungefär lika många svarade att de oftast eller endast använde respektive metod. Även Sapiie (1995) skriver att forskning visar att ca hälften av användarna i USA och Storbritannien browsar när de söker och väljer litteratur. Saarti (1992) däremot verkar mena att de allra flesta använder denna metod.

Resultaten från användarenkäten visar också att ju mer ovan man är vid att söka efter skönlitteratur på bibliotek desto mer söker man specifika titlar eller författare. Även det motsatta gäller; ju mer van man är desto mer söker man efter en "bra bok". Skillnaderna när det gäller benägenheten att söka efter en ospecifik bok inom en viss genre är mer marginella men ökar dock en aning även den med graden av vana. Spiller skriver å ena sidan att de som browsade ofta var mindre insatta i litteraturen och att han tror att bibliotekarier är de som är minst benägna att browsa. Å andra sidan säger han att vissa respondenter motiverade varför de browsade med att de litade på sitt eget omdöme samt att många av de som endast letade efter en specifik författare ofta hade bråttom. Det senare skulle kunna stödja mitt resultat, dvs att de som är mer vana att söka efter skönlitteratur på bibliotek lutar mer på sina egna åsikter samt kanske tar mer tid på sig för sitt biblioteksbesök.

Enligt bibliotekarierna på den skönlitterära avdelningen är deras erfarenhet att hyllan med nyligen återlämnade böcker är attraktiv för låntagarna då de där redan har ett mindre urval böcker som någon annan tidigare valt. Att detta är populärt vittnar troligtvis om att många av användarna browsar och därför uppskattar någon form av uppdelning av beståndet i mindre grupperingar. Detta styrks också av att man nämner att specialexponerade böcker, vilket är en form av mindre urval, ofta går väldigt bra även om författaren är relativt okänd. Även Spiller (1991) skriver att en stor del av de lånade böckerna väljs just från hyllan med nyligen återlämnat.

Det sägs också i intervjuerna att man har lagt märke till att många fler unga män än kvinnor ber om lästips och då ofta utifrån en viss genre, som t.ex. klassiker. Kvinnorna däremot, åtminstone de något äldre, söker ofta en exakt titel som de fått tips om via recension eller bekant. Svaren från användarna i min undersökning visar också att männen mer sällan än kvinnorna vet exakt vilken titel de söker när de kommer till biblioteket, men att de oftare än kvinnorna söker en ospecifik bok inom en viss genre. Det vanligast beteendet bland kvinnorna är alltså att antingen veta precis vad de ska ha innan de

kommer till biblioteket, eller att de överhuvudtaget inte vet vad de söker utan endast vill ha en "bra bok". Resultaten från Sahléns undersökning (1996) tyder på att männen verkar hålla sig inom färre genrer än kvinnorna.

4.4 Slutdiskussion och förslag

Rowley (1992) talar om att det i öppna samlingar där användarna ska hitta det de söker på egen hand är viktigt att hylluppställningen i stor utsträckning är "självförklarande". I Lund vittnar bibliotekarierna själva om att låntagarna har svårt att förstå systemet innan de fått det förklarat för sig. Informanterna tror också att man som användare måste vara mer medveten i sitt sökande. De menar att det krävs att man vet vilken typ av bok man söker, dvs om den ska vara ny eller äldre, på svenska i original eller inte. En bibliotekarie säger t.ex. att den nuvarande hylluppställningen antagligen är funktionell för de som just söker en nyare bok, då de nu kan gå direkt till de hyllorna. I första hand tror man alltså att systemet fungerar bäst för de som är vana och har fått systemet förklarat för sig, samt för bibliotekarierna själva. De ovana samt eventuellt de äldre tror man kan ha svårare att orientera sig.

Ett sätt att lösa detta problem kan vara att, liksom ett par av bibliotekarierna påtalar, ha mer biblioteksvisningar och då bl.a. förklara uppställningssystemet. En tydligare skyltning skulle också underlätta orienteringen. Till en viss del kanske problemen löser sig med tiden då det möjligtvis handlar om att användarna och resten av personalen på biblioteket behöver vänja sig vid det nya systemet. Saarti (1997) skriver t.ex. att hans försök med en alternativ hylluppställning för att underlätta för användarna, till fullo uppnådde denna effekt först efter ett till två år.

En anledning till att uppställningssystemet är svårt att förstå kan dock vara att det helt enkelt inte är funktionellt för användarna. Både Rowley (1992) och Saarti (1997) betonar att det är viktigt att hylluppställningen överensstämmer med hur användarna vanligtvis söker efter dokument och att kategorierna är relevanta för användarna, annars är kategoriseringen inte till någon nytta. Att ha irrelevanta kategorier hjälper inte de som browsar och försvårar för de som söker en specifik bok.

När det gäller separationen av Hc och Hce visar min användarundersökning att få söker skönlitteratur utifrån detta. Min undersökning visar också att Lunds modell att ha Hc och Hce separerade är ovanligt, vilket kanske gör att användarna är mindre vana vid det. Bibliotekariernas syfte med denna uppdelning verkar i huvudsak vara att lyfta fram de svenska författarna. Frågan är enligt min mening om det i stället inte finns en risk att den svenska litteraturen snarare förlorar på att stå för sig själv om användarna i första hand går till hyllorna för den översatta. Min undersökning säger ingenting om vilka böcker man verkligen lånar utan endast vilka intentioner man hade när man kom till biblioteket, men bibliotekarierna själva medger att de inte lyckats öka utlånings-frekvensen när det gäller de svenska böckerna. Då enkätresultaten visar att användarna till stor del inte bryr sig om huruvida boken är Hc- eller Hce-klassificerad, men att man ändå tenderar att i första hand söka utländsk litteratur, kanske man i viss utsträckning inte uppmärksammar hyllorna med den svenska litteraturen? En av bibliotekarierna säger att hon inte tror på att blanda böcker för att få användarna att låna med sig något av bara farten. Men kanske vore detta mindre styrande då man istället ger låntagarna möjlighet att få syn på olika typer av böcker, i det här fallet svenska och översatta.

I stället för att kategorisera den största delen av litteraturen på svenska utifrån originalspråk, skulle man kanske ändå fundera på att ha fler genrebrytningar. För att ta reda på vilka genrer som vore mest relevanta borde man då först göra någon form av förfrågan gentemot användarna, eller allra helst en test då man på prov bryter ut t.ex. historiska romaner, relationsromaner, spänning m.m. Tidigare forskning visar att det är viktigt att välja rätt namn på kategorierna för att de ska ge rätt associationer. I Saartis (1992) undersökning hade man först valt att kalla en genre för "Psychological novels" men detta attraherade få användare då man tolkade det som ett för akademiskt ämne. Jag tror också att man kan hitta kategorier och benämningar på dessa som i första hand är lockande och inspirerar till nya upptäckter, framför att konservera användarnas läsande. Till viss del åstadkommer biblioteket redan detta genom tillfälliga exponeringar, men problemet blir då att böckerna som ingår i dessa inte går att lokalisera via datorkatalogen.

Min användarundersökning tyder på att det finns bra stöd för placeringen av de senaste fem årens utgivning för sig. Möjligtvis kan det ifrågasättas om det som gavs ut för fem år sedan är att betrakta som "nytt" och aktuellt (om man jämför med den första zonen i Det tredelade biblioteket), men skulle endast de senaste tre årens böcker t.ex. placeras här skulle resten av beståndet bli större, vilket inte skulle underlätta för användarna. Eventuellt skulle man kunna tänka sig att ha en större del av samlingen i någon form av öppet magasin men då borde det vara bättre placerat och mer tillgängligt från den skönlitterära avdelningen, vilket kanske är omöjligt?

I intervjun med bibliotekarie 3 (som inte varit med vid besluten om de nuvarande hylluppställningen) kommer det fram att hon anser att graden av uppdelningen inom varje "hyllområde" på den skönlitterära avdelningen borde vara avhängig av storleken på den delen av beståndet. Att behovet av att gruppera skönlitteraturen ökar med samlingens storlek var ett av resultaten i Bakers undersökning (1988). Hon menade att det var först i större samlingar som risken för informationsstress fanns. Lunds stadsbiblioteks skönlitterära bestånd är förmodligen tillräckligt stort för att någon form av kategorise-ring ska vara nödvändig⁴. Dock är det kanske inte helt relevant inom vissa underavdelningar. Bibliotekarie 3 tycker t.ex. att det är något mindre befogat att ha en uppdelning utifrån utgivningsår på lyrikavdelningen samt genreindelningen på hyllan för det som är nyligen återlämnat. Trots att det kan vara tydligt för låntagarna att uppdelningen är konsekvent genomförd så tror hon att det kan ge ett rörligt intryck. Även avdelningen med svenska debuterande författare är hon tveksam till om den är nödvändig.

Min mening är att det skulle bli tydligare för användarna om det var färre uppdelningar på just lyrikavdelningen och hyllan för nyligen återlämnade böcker. På den senare skulle man t.ex. kunna ha de tre genrerna (deckare, science fiction och fantasy) ihop och då överhuvudtaget separera dem från resten av beståndet mest för att underlätta för bibliotekarierna att sedan sortera ut dem på hyllorna. Att placera ut dessa böcker på sina "rätta" hyllor tror jag att man kan göra så fort som möjligt då kategorierna inte är så stora i sig och därför redan erbjuder en ganska begränsad mängd att söka bland.

Eventuellt skulle man även fundera på om det vore möjligt att flytta på hyllan för nyligen återlämnade böcker så att den blev mer synlig och tillgänglig för användarna. Många tidigare undersökningar samt personalens erfarenhet tyder på att denna är mycket populär men för att hitta den som den är placerad nu måste man antagligen veta att den finns och aktivt söka efter den.

⁴ Den skönlitterära avdelningen har drygt 39 000 Hc*- och Hce*- klassificerade exemplar (statistik 011227).

När det gäller de som söker en specifik bok tror bibliotekarierna att det nuvarande uppställningssystemet snarare kan försvåra letandet. Söker man efter en viss författare kan man bli tvungen att leta på många olika ställen. Tidigare undersökningar visar just detta, att olika former av hyllkategoriseringar minst gynnar dem som söker efter en specifik titel eller författare. Då mitt arbete visar att en stor del av besökarna på den skönlitterära avdelningen på Lunds stadsbibliotek åtminstone *bl.a.* söker på detta sätt, borde man kanske fundera över hur mycket uppdelningar man ska ha, eller hur man på annat sätt kan underlätta för dessa användare. En viktig del i detta är att i dator-katalogen kunna se var böckerna är placerade, vilket man sedan sommaren 2001 kan på Lunds stadsbibliotek. För att få användarna att i större utsträckning använda detta hjälpmedel borde det finnas tydlig skyltning om att ifall man inte vet var boken man söker är placerad, kan man använda datorkatalogen eller fråga personalen. I intervjuerna säger bibliotekarierna att man planerar att ha fler biblioteksvisningar, vilket skulle kunna utnyttjas till att informera om möjligheten att använda katalogen för att lokalisera en specifik bok.

Att det är svårt att hitta ett uppställningssystem som är funktionellt för alla låntagare blir tydligt i Yu och O'Briens undersökning (1999), där de delat in användarna utifrån olika sökstrategier. De nämner här ingen alternativ hylluppställning för att underlätta för användarna utan föreslår istället mer individuella hjälpmedel som t.ex. bättre utvecklade söksystem via datorerna och genrelistor. Det senare tillämpas på Lunds stadsbibliotek, vilket jag tror är ett bra komplement till hylluppställningen när det gäller litteraturförmedling.

Generellt sett tror jag dock att det är viktigt att personalen försöker ta reda på vad användarna har för behov och hur de söker skönlitteratur. Att man inte gjort detta före omorganisationen, och inte heller verkar ha tittat på för- och nackdelar med olika alternativ, ser jag som en brist. Att man i stor utsträckning inte vet hur användarna beter sig på den skönlitterära avdelningen vittnar alla tre informanterna om. Man säger att man inte har frågat dem, att man har dålig överblick över avdelningen från informationsdisken, samt att man i första hand möter dem som aktivt kommer fram till disken och vill ha hjälp. Jag tror att en grundligare användarundersökning som tittar på fler aspekter än vad jag har haft möjlighet att göra skulle vara till stor hjälp. Intressant vore t.ex. att kartlägga i vilken utsträckning besökarna använder datorkatalogen samt hur pass ofta och lätt de hittar vad de söker.

Jag anser också att det vore önskvärt om personalen rörde sig mer bland hyllorna. Vore det möjligt skulle det vara bra att ha både någon i disken samt någon på "golvet" åtminstone ibland. Då skulle personalen troligtvis få en bättre uppfattning om användarbeteendet. Dessutom tycker nog många låntagare att det är lättare att fråga någon som rör sig på avdelningen än bibliotekarien bakom informationsdisken. Enligt bibliotekarieintervjuerna så sorterar man vanligtvis in böckerna innan biblioteket öppnar på morgonen. Eventuellt vore det idé att förlägga detta senare på dagen istället, men då medan någon annan ansvarar för informationstjänsten.

4.5 Sammanfattande slutsatser

Denna undersökning är en fallstudie och resultaten är därför inte direkt generaliserbara till andra bibliotek. Dock kan bibliotek vars användare har ett liknande beteende dra slutsatser angående t.ex. valet av hylluppställning. Eventuellt är beteendet bland besökarna på Lunds stadsbibliotek beroende av hur populationen ser ut vad gäller ålder och utbildningsnivå. En stor del av

personerna i min undersökning är under 35 år och drygt 77% har högskoleutbildning. Nästan hälften var vid undersökningstillfället studerande.

Syftet med studien var att undersöka i vilken utsträckning hylluppställningen på den skönlitterära avdelningen på Lunds stadsbibliotek är anpassad efter användarnas beteende när det gäller att söka och välja skönlitteratur. Resultatet visar att personalen inte har försökt anpassa sig efter användarnas behov genom att ta reda på vad de verkligen tycker, och hur de går till väga när de väljer och letar efter skönlitteratur. Man har inte genomfört egna användarundersökningar eller vad jag kan förstå tagit del av tidigare forskning i någon stor utsträckning. Dock har man tagit till sig användarnas intresse för de nyare böckerna och försökt göra dessa mer tillgängliga.

Separationen av Hc och Hce är enligt resultaten från min enkätundersökning inte anpassad efter användarnas sökbeteende. Däremot underlättar det för användarna att man gör *någon form* av uppdelning av samlingen för att den ska bli mer överblickbar. De genreutbrytningar man använder sig av är befogade, men eventuellt skulle en större del av beståndet kunna kategoriseras utifrån innehåll. Enligt min mening är den modell man valt inte den mest relevanta utifrån användarnas verkliga beteende.

5. Referenser

Ahlén, Birgitta. (1993). "Projektet som växte: Kampen mot de räta linjernas tyranni", *Barn & Kultur*, 4, 61-64

Attitydundersökning bland Lundabor - uppföljningsstudie. (1997). Utförd av Gfk på beställning av Lunds stadsbibliotek, Lund

Baker, E. A. (1899). "The classification of fiction", *Library World*, 1, 199

Baker, Sharon L. (1988). "Will Fiction Classification Schemes Increase Use?". *RQ*, 28, 366-376

Bergqvist, Christer & Herstad, Jan. (1992). "Gök - hur det hela började". *BBL*, 5, 146-147

Bergqvist, Christer & Herstad, Jan. (1993). "Gök-projektet". I *Biblioteket som serviceföretag: Kunden i centrum*, Barbro Blomberg och Göran Widebäck (red.). (31-41). Stockholm

Borden, William A. (1909). "On classifying fiction", *Library Journal*, June 34, 264-265

Burgess, L.A. (1936). "A system for the classification and evaluation of fiction", *The library world*, 38

Fördjupat funktionsprogram för Det Nya Biblioteket - Kunskapsoas och levande samtal, samt Utveckling av den nya servicepunkten Skön (1998). Lund

"Genreopstilling af skønlitteraturen?". (1980). Elisabeth Nilsson m.fl. *Bibliotek* 70, 1, 16-17

Gör det lätt för låntagaren! - om planering av ett nytt huvudbibliotek i Örnsköldsvik. (1991). Utgiven av Örnsköldsviks Kommunbibliotek

Harrell, Gail. (1985). "The Classification and Organization of Adult Fiction in Large American Public Libraries". *Public Libraries*, 24(1) Spring, 13-14

Jast, Stanley. (1900). "Fiction Annotation". *Library World*, 2, 206

Jennings, Barbara & Sear, Lyn. (1986). "How readers select fiction: a survey in Kent", *Public Library Journal*, 1(4), 43-47

Jennings, Barbara & Sear, Lyn. (1989). "Novel Ideas: a Browsing Area for fiction", *Public Library Journal*, 4 (3) May/June, 41-44

Malmberg, Sofia. (1996). *Ett fönster in till den stora biblioteksvärlden - En uppsats om GÖK-projektet, med tyngdpunkt på Linnéstadens bibliotek i Göteborg.* (Magisteruppsats inom Biblioteks- och informationsvetenskap). Institutionen Bibliotekshögskolan, Borås

Med Greta Garbo på biblioteket - Om förnyelsearbete vid Lunds stadsbibliotek inför år 2000. (1999). Anna Alsmark (red.). Lund

- Pejtersen, Annelise M. (1978). "Fiction and Library Classification". *Scandinavian Public Library Quarterly*, 1, 6-7
- Prytherch, Ray. (1990). *Harrod's Librarian's Glossary of Terms Used in Librarianship, Documentation and the Book Crafts* (7 ed.) (515). Worcester
- Ranganathan, S.R. (repr. 1989). *Prolegomena to Library Classification* (Ranganathan Series in Library Science 20) (3 ed.). (119-121, 544-545). Bangalore
- Rowley, Jennifer E. (1992). *Organizing knowledge, an introduction to information retrieval*. (470-475). Aldershot & Brookfield
- Saarti Jarmo. (1992). "Experiments with categorizing Fiction in Lohtaja Library", *Scandinavian Public library Quarterly*, 4, 22-24
- Saarti, Jarmo. (1997). "Feeding with the spoon, or the effects of shelf classification of fiction on the loaning of fiction". *Information Services and Use* [online], 17, Tillgänglig: Academic Search Elite: 9712125934 [2001-09-17]
- Saarti Jarmo. (2000). "Fiction indexing by library professionals and users". *Scandinavian Public library Quarterly*, 4, 6-9
- Saarti, Jarmo. (1999). "Fiction indexing and the development of fiction thesauri". *Journal of Librarianship and Information Science*, 31 (2) June, 85-92
- Sahlén, Katarina. (1996). *Vem lånar vad?*. (Magisteruppsats inom Biblioteks- och informationsvetenskap). Institutionen Bibliotekshögskolan, Borås
- Sapiie, Jacquelyn. (1995). "Reader-Interest Classification: The User-Friendly Schemes". *Cataloging & Classification Quarterly*, 3-4, 143-155
- Spiller, David. (1991). *Book Selection - Principles & Practice* (5 ed.). (29-39, 152-164). London
- Spiller, David. (1980). "The provision of fiction for public libraries". *Journal of Librarianship*, 12(4) October, 238-266
- Statistik över det skönlitterära beståndet på Lunds stadsbibliotek 011227
- Thorhauge, Jens. (1995). "Luk op for skönlitteraturen: om formidling i folkebiblioteker". I *Litteratursociologi: en antologi* (2 udg.), Erland Munch-Petersen (red.), (102- 111). Ballerup
- Wikström, Jenny. (1999). *Böckerna i blickfånget - betydelsen av skyltning och exponering av skönlitteratur på folkbibliotek*. (Magisteruppsats inom Biblioteks- och informationsvetenskap). Umeå universitet, Sociologiska institutionen
- Yu, Liangzhi och O'Brien, Ann. (1999). "A practical typology of adult fiction borrowers based on their reading habits". *Journal of Information Science*, 25(1), 35-49
- Ørom, Anders och Thorhauge, Jens. (1986) "Det tredelte bibliotek". *Bibliotek* 70,8, 245- 249

Bilaga 1: E-postfrågor

Hej!

Jag skriver för närvarande min magisteruppsats inom Bibliotek- och informationsvetenskap på Lunds universitet. Uppsatsen behandlar hylluppställningen när det gäller skönlitteratur (endast vuxen). Jag vore tacksam om ni vill hjälpa mig genom att besvara några korta frågor om den **skönlitterära** hylluppställningen på ert bibliotek.

- 1. Har ni Hc och Hce uppställda var för sig? (alt. sammanslagna)**
- 2. Har ni några genrebrytningar?
Vilka?**
- 3. Har ni någon uppställning utifrån hur gammal/ny boken är?
Hur ser den ut i sådant fall?**
- 4. Har den skönlitterära hylluppställningen sett annorlunda ut tidigare?
Hur såg den ut då?
När bytte ni till den nuvarande?**
- 5. Har ni en speciell informationsdisk för skönlitteraturen?**

Tack på förhand!

Bilaga 2: Plan för bibliotekarieintervjuerna

- Arbetade du med skönlitteraturen före omorganisationen?
 - JA: Hur skulle du beskriva hylluppställningen före omorganisationen?
- Var du med vid diskussionen och beslutet om den nuvarande hylluppställningen?
 - NEJ: Vad anser du om valet av hylluppställning?
 - Vad skulle du säga att huvudsyftet med den nuvarande hylluppställningen är?
 - Vad anser du om uppdelningen Hc/Hce samt ”de senaste 5 åren”?
 - Vet du om det fanns (finns?) olika åsikter bland personalen kring valet?
 - JA: Varför har ni valt den nuvarande hylluppställningen?
 - Vad är syftet med valet?
 - Varifrån har ni fått idéerna? (teoretiskt material, modellbibliotek)
 - Hur tänkte ni kring uppdelningen av Hc/Hce samt ”senaste 5 åren”?
 - Hur såg diskussionen ut kring den nya hylluppställningen?
 - Fanns det olika åsikter?
 - Övervägde ni något annat system?
- Hur tror du användarna gör när de väljer/letar efter skönlitterära böcker?
 - Hur vanligt är det att man browsar alternativt söker exakt titel?
 - Har ni märkt någon förändring i beteendet efter omorganisationen?
- Har ni fått några reaktioner på hylluppställningen från användarna?
 - Vilka? (positiva/negativa)
 - Har det gjorts någon användarundersökning angående detta före eller efter omorganisationen?
- Vilka typer av "specialexponeringar" har ni?
 - Hur många/ofta/länge?
- Finns det planer på fler förändringar?
 - Hur ser de ut?/När?

Bilaga 3: Användarenkäten

Jag skriver min examensuppsats inom Biblioteks- och informationsvetenskap. Denna användarundersökning är en del av detta och jag vore tacksam om du vill delta genom att svara på några frågor. Svaren behandlas naturligtvis konfidentiellt.

DEL A

Kryssa för det alternativ som passar bäst. Endast ett alternativ får väljas.

1. Kön

- Kvinna (1)
 Man (2)

2. Ålder

- 16-25 (1)
 26-35 (2)
 36-45 (3)
 46-55 (4)
 55-65 (5)
 66- (6)

3. Är du för närvarande:

- Studerande (1)
 Förvärvsarbetande (2)
 Pensionär (3)
 Arbetslös (4)
 Annat (5)

4. Vilken är den högsta utbildningsnivå du har studerat på?

- Grundskola (folkskola) (1)
 Realskola (2)
 Folkhögskola (3)
 Gymnasium (4)
 Högskola/Universitet (5)
 Annat (6)

5. Hur ofta letar du efter skönlitteratur på bibliotek?

- Mer än en gång i veckan (1)
 En gång i veckan (2)
 En eller ett par gånger i månaden (3)
 Ca varannan månad (4)
 Någon gång om året (5)
 Mer sällan än någon gång om året (6)

6. Är detta bibliotek det bibliotek där du oftast letar efter skönlitteratur?

- Ja (1)
 Nej (2)

DEL B

Kryssa för de svar som stämmer in på ditt ärende på den skönlitterära avdelningen idag. Det är möjligt att kryssa för fler alternativ på varje fråga. (Om du t.ex. söker flera olika typer av böcker.)

7. Hur tänkte du när du kom till den skönlitterära avdelningen idag?

- A** (1) Jag ska leta efter en specifik bok som jag vet både författare till och titel på
- B** (1) Jag ska leta efter en specifik bok som jag vet författare till men inte titel på
- C** (1) Jag ska leta efter en specifik bok som jag vet titel på men inte författare till
- D** (1) Jag ska leta efter en deckare men utan att ha någon specifik författare eller titel i åtanke
- E** (1) Jag ska leta efter en sciencefictionbok men utan att ha någon specifik författare eller titel i åtanke
- F** (1) Jag ska leta efter en fantasybok men utan att ha någon specifik författare eller titel i åtanke
- G** (1) Jag ska leta efter en bok i en specifik annan genre, t.ex. kärleksroman eller historisk roman, men utan ha någon specifik författare eller titel i åtanke
- H** (1) Jag ska leta efter en ”bra” bok men utan att ha någon specifik genre, författare eller titel i åtanke

8. Hur tänkte du när du kom till den skönlitterära avdelningen idag?

- A** (1) Jag ska leta efter en specifik bok som jag vet är utgiven före 1996
- B** (1) Jag ska leta efter en specifik bok som jag vet är utgiven 1996 eller senare
- C** (1) Jag ska leta efter en specifik bok som jag inte vet när den är utgiven
- D** (1) Jag ska leta efter någon ”bra” bok, vilken som helst men den ska vara max 5 år gammal
- E** (1) Jag ska leta efter någon ”bra” bok, vilken som helst och som jag inte bryr mig om hur gammal den är

9. Hur tänkte du när du kom till den skönlitterära avdelningen idag?

- A** (1) Boken jag ska leta efter ska vara/är på svenska, översatt från annat språk eller inte spelar ingen roll
- B** (1) Boken jag ska leta efter ska vara/är på svenska, inte översatt från annat språk
- C** (1) Boken jag ska leta efter ska vara/är på svenska, men översatt från annat språk
- D** (1) Boken jag ska leta efter ska vara/är på annat språk än svenska

10. Vilken mediatyp kom du för att leta efter?

- A** (1) Talbok (Inläst bok för personer som har svårt att läsa tryckt text)
- B** (1) Kassettbok
- C** (1) Tryckt bok

D (1) Annat som.....

11. Kom du för att leta efter en bok inom en viss genre?

- A** (1) Ja, deckare
B (1) Ja, sciencefiction
C (1) Ja, fantasy
D (1) Ja, lyrik/poesi
E (1) Ja, dramatik (pjäser)
F (1) Ja, annan genre än ovanstående, nämligen.....
G (1) Nej

12. Har du idag bett bibliotekarien om hjälp?

- A** (1) Ja, med ett skönlitterärt boktips
B (1) Ja med att hitta en viss bok på hyllan
C (1) Ja, med något annat nämligen.....
D (1) Nej

Tack för din medverkan!

Bilaga nr 4. Karta över den skönlitterära avdelningen på Lunds stadsbibliotek

